

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Eindwerk

Educatief belevingspakket voor de
1ste graad lager onderwijs, in het
kader van de abdij van Herkenrode

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Eindwerk

Educatief belevingspakket voor de
1ste graad lager onderwijs, in het
kader van de abdij van Herkenrode

Voorwoord

Dit eindwerk vormt de afsluiter van mijn opleiding tot professionele bachelor in het onderwijs; secundair onderwijs. Drie jaar geleden ving ik vol goede moed deze opleiding aan met een zeer bewuste keuze voor de vakken Nederlands en geschiedenis.

Daar geschiedenis echt mijn passie is, was het voor mij een vanzelfsprekendheid om voor mijn bachelorproef te kiezen voor een historisch onderwerp. Toen mevrouw Vinckx op het einde van vorig academiejaar jaar op zoek was naar enkele gemotiveerde en creatieve geesten om een belevingsproject voor leerlingen te Herkenrode mee vorm te geven, moest ik geen twee keer nadenken.

Het belevingscentrum richt zich in de eerste plaats tot volwassen bezoekers van de site, maar was tevens vragende partij om ook zijn deuren open te zetten voor leerlingen van het lager – en secundair onderwijs. Zodra je het belevingscentrum binnenloopt word je betoverd door de sfeer, de muziek en de specifieke geur die je er kan opsnuiven. Ik was ervan overtuigd dat wanneer ik kon vertrekken vanuit deze beleving, dit specifieke gevoel, ik een sprookjesachtige ervaring voor leerlingen van de eerste graad lager onderwijs kon creëren.

Tijdens dit project mocht ik steeds terugvallen op mijn geschiedenislector en tevens de promotor van dit eindwerk, mevr. Els Vinckx. Het spreek vanzelf dat ik haar dus graag wil danken, niet alleen voor het vormgeven van dit project, maar ook voor de ongelooflijke steun tijdens mijn drie jaar durende opleiding.

Tevens wil ik graag ook mijn dank betuigen aan mevr. Joke Smets, want zonder haar zou het niet mogelijk geweest zijn aan dit project te kunnen werken. Ook haar specifieke historische kennis was een enorme meerwaarde, waarop ik steeds beroep kon doen.

Natuurlijk ook niet te vergeten; Liessa Dessard en Natasa Stojkoski, bedankt voor de goede samenwerking tijdens de literatuurstudie.

Ten slotte wil ik ook graag even in de verf zetten dat ik bijzonder dankbaar ben voor mijn 'duizendpoot-familie' die steeds weer het schijnbaar onmogelijke gedaan kan krijgen. Dankjewel Wim Vanweerts, om me onvoorwaardelijk te steunen tijdens dit project. Els Vanweerts, dankjewel voor de onontbeerlijke hulp tijdens het knutselen. Marnic Reekmans, voor het monteren van de Herkenrode-film en het opnemen van het Herkenrode-lied, een oprechte dankjewel. Lies Vanweerts, dankjewel voor de acteerpresetaties. Oma Vanweerts, bedankt voor de historische attributen die je mij wilde uitlenen. En Peter Vanweerts, bedankt voor de technische apparatuur waarvan we steeds gebruik mochten maken.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Inleiding	6
1 Theoretisch kader	7
1.1 Politieke domein	7
1.1.1 Het ontstaan van het Graafschap Loon	7
1.1.2 De graven van Loon	8
1.1.3 Hoe kwam Loon terug in Luikse handen?	10
1.1.4 De Bourgondiërs in onze streek	10
1.1.5 Het doek valt over het prinsbisdom Luik	11
1.1.6 Politiek binnen de abdij van Herkenrode	11
1.2 Socio-economische domein.....	12
1.2.1 De middeleeuwse standenmaatschappij	12
1.2.2 De middeleeuwse standenmaatschappij weerspiegeld in de abdij van Herkenrode ...	13
1.2.3 Het dagelijks leven in de abdij.....	16
1.2.4 Het economisch leven in de abdij	17
1.3 Culturele domein: Religie.....	18
1.3.1 De Cisterciënzers	18
1.3.2 De regel van Benedictus	19
1.3.3 De eenhoorn als christelijk symbool	20
1.3.4 De abdij als begraafplaats voor de graven van Loon.....	20
1.3.5 De abdij als pelgrimsoord zorgt voor rijkdom en welvarendheid	21
1.3.6 Het paradijselijke eiland – de clausura.....	23
1.4 Culturele domein: Kunst en architectuur	24
1.4.1 Schedelreliëken	24
1.4.2 Torenmonstrans van Herkenrode	25
1.4.3 Glasramen	25
1.4.4 Schilderijen van de deugdzame vrouwen	26
1.4.5 De majolica-tegelvloer.....	26
1.4.6 Hoofdaltaar en praalgraven	26
1.4.7 Architectuur.....	27
1.5 Archeologische vondsten, een schat aan informatie	28
1.5.1 Aardewerk in de abdij	29
1.5.2 Dierlijke en plantaardige restanten.....	29
1.5.3 Een abdij vol mensen.....	31
2 Gidsenbundel.....	32
3 Eindtermen en leerplandoelen bij het educatief project	50
4 Bijlagen.....	52
4.1.1 Bijlagen bij de literatuurstudie	52
5 Bibliografie	53
5.1 Literaire bronnen.....	53
5.2 Digitale bronnen.....	54
5.3 Lezing.....	55
6 Conclusie	56

Inleiding

Zoals u hierboven wellicht reeds las, werkte ik voor mijn bachelorproef een educatief belevingspakket uit voor leerlingen van de eerste graad van het lager onderwijs. Via dit belevingspakket wilde ik de leerinhouden die het belevingscentrum op de abdijsite van Herkenrode aanbiedt, vertalen naar jonge kinderen.

Om mezelf volledig onder te dompelen in de geschiedenis van Herkenrode, deed ik uiteraard eerst een grondige literatuurstudie samen met mijn medestudenten Natasa Stojkoski en Liessa Dessard. Op basis van deze studie selecteerde ik passende leerinhouden die kaderden in het leergebied wereldoriëntatie van de eerste graad lager onderwijs. De literatuurstudie werd praktisch en leesbaar uitgeschreven en is in de eerste plaats bedoeld als leerkrachtenbundel. Leerkrachten die met hun klas wensen deel te nemen aan het project te Herkenrode, kunnen op basis van deze bundel voorafgaand aan het bezoek hun kennis uitbreiden. Ook kan de leerkracht op basis van deze bundel zelf na afloop van het project, in de klas de kennis van de leerstof verder uitbreiden.

Naast de eindtermen en leerplandoelstellingen houdt het pakket ook zeker rekening met de pedagogisch-didactische principes van ervaringsgericht onderwijs. De werkvormen zijn aantrekkelijk voor de doelgroep en daarenboven zeer gevarieerd. Voor elk stukje leerinhoud selecteerde ik met de nodige zorg de meest passende manier van werken, opdat de leerlingen in staat zouden zijn de leerstof te begrijpen, maar ook grondig te verwerken.

Meer concreet; de belevingsactiviteit neemt ongeveer 1,5 uur tijd in beslag. Om de activiteiten aan te laten sluiten bij de belevingswereld van leerlingen, mogen de leerlingen zich verkleden, luisteren naar muziek, kijken naar een poppenspel, deelnemen aan interactieve filmopdrachten, een levensecht memory-spel spelen enz...

Al de bovengenoemde opdrachten zijn uiteraard volledig door mezelf uitgewerkt. Zo werden bv. al de gebruikte verhalen door mezelf geschreven. Het 'Herkenrode-lied' werd gemaakt op basis van reeds bestaande muziek, maar ik voorzag het van een andere tekst die ik ook zelf inzong. Voor een gedetailleerd overzicht van de belevingsactiviteiten, kan u steeds een kijkje nemen in de gidsenbundel, die u tevens terugvindt in dit pakket.

1 Theoretisch kader

1.1 Politieke domein

1.1.1 Het ontstaan van het Graafschap Loon

Het ontstaan van het graafschap Loon moet gezien worden in de context van het middeleeuwse West-Europa, ten tijden van Karel de Grote. Hij verdeelde zijn rijk in ongeveer 230 gouwen (of graafschappen). Elke gouw werd bestuurd door een gouwgraaf die in naam van de koning belastingen inde en rechtbanken voorzat.

29 jaar na Karels dood werd zijn rijk verdeeld onder zijn drie kleinzonen (Verdrag van Verdun 843

Over het ontstaan van het graafschap Loon is maar weinig geweten. Naar alle waarschijnlijkheid is het ontstaan uit brokstukken van de voormalige Karolingische gouwen (Maasgouwen, Hasbania, ...). Dit doet het vermoeden wekken dat er sprake is van enkele usurpaties.¹

Onze feodale gewesten (10de – 14de eeuw)

¹ VAES, J., Hendrik van Veldeke, De geschiedenis van het graafschap Loon in een Europees perspectief, Hasselt, Stad Hasselt – Erfgoedcel, 2007, p. 14.

1.1.2 De graven van Loon

Onderstaande lijst geeft een overzicht van de verschillende graven van Loon. De meest relevante graven worden daarna kort besproken.

Graven van Loon		
Giselbert	ca. 1014 - 1046	Zoon van Rudolf II van Haspinga
Emmo	ca. 1046 - 1078	Zoon van Giselbert
Arnold I	ca. 1078 – 1126	Zoon van Emmo
Arnold II	ca. 1126 – 1139	Zoon van Arnold I
Lodewijk I	ca. 1139 – 1171	Zoon van Arnold II
Gerard	1171 – 1194	Zoon van Lodewijk I
Lodewijk II	1194 – 1218	Zoon van Gerard
Hendrik	1218	Broer van Lodewijk II
Arnold III	1218 – 1221	Broer van Hendrik
Lodewijk III	1221 – 1227	Neef van Arnold III
Arnold IV	1227 – 1273	Broer van Lodewijk III
Jan	1273 – 1279	Zoon van Arnold IV
Arnold V	1279 – 1323	Zoon van Jan
Lodewijk IV	1323 – 1336	Zoon van Arnold I
Diederik van Heinsberg	1336 – 1361	Neef van Lodewijk IV
Godfried van Dalenbroek	1361 – 1362	Neef van Diederik van Heinsberg
⇒ Pretendent van de titel graaf van Loon		
Arnold van Rummen	1362 – 1366	Koopt rechten op de titel over van Godfried van Dalenbroek

1.1.2.1 Giselbert (ca. 1014 - 1046) – 1ste graaf van Loon

De titel 'graaf van Loon' werd voor de eerste keer gedragen door Giselbert. Vaak wordt het jaartal 1015 hiermee in verband gebracht, maar over de accuraatheid hiervan bestaat ernstige twijfel.² Toch bevestigen historische bronnen dat Giselbert wel degelijk de grafelijke titel moet hebben gevoerd.

Wel is met zekerheid geweten dat Giselbert het graafschap Loon waarschijnlijk aan zijn broer, Balderik II, prins-bisschop van Luik, als opgedragen leen te danken heeft.³

² DECAT, F., *Van Rijn tot Main. Het 'Duitse' verhaal van de Graven van Loon 12de – begin 13de eeuw*, Het Oude Land van Loon, Jaargang 92, 2de kwartaal 2013, nr. 2, p. 111.

³ VAES, J., *Hendrik van Veldeke, De geschiedenis van het graafschap Loon in een Europees perspectief*, Hasselt, Stad Hasselt – Erfgoedcel, 2007, p. 15.

1.1.2.2 Gerard I (1171 – 1194)

Gerard I van Loon volgde zijn vader Lodewijk I op. Als stichter van de abdij van Herkenrode zorgde hij ervoor dat de Loonse familie voortaan een gezegende begraafplaats had.

Hij was ook de eerste graaf die in conflict kwam met zijn leenheer, de prins-bisschop van Luik. Door dit conflict moest het machtscentrum van de graaf, dat voorheen altijd gelegen was in Loon, verhuisd worden naar Kuringen.

Gerard vertrok tot twee maal toe op kruistocht. Zijn tweede expeditie werd ook meteen zijn laatste: Hij stierf bij de belegering van Akko in 1194.

1.1.2.3 Lodewijk II (1194 – 1218)

Lodewijk II speelde een rol in de Hollandse Successieoorlog. Toen Dirk VII, graaf van Holland, ernstig ziek werd in 1203, wilde hij zijn graafschap overdragen aan zijn enige dochter, de 16-jarige Ada. Daarvoor had zij echter, conform het leenrecht, een voogd nodig⁴. Om zich van haar grafelijke titel te verzekeren liet Ada's moeder Ada trouwen met Lodewijk II van Loon. Haar Oom Willem, graaf van Oost-Friesland, erkende haar titel echter niet en zond haar in ballingschap naar Engeland. Lodewijk aanvaardde dit niet en trok ten oorlog. Wat volgde is de Loonse oorlog, die duurde tot 1206 en eindigde met grote verliezen aan Loonse zijde. Ada kwam vrij maar moest haar aanspraak op het graafschap Holland opgeven.

In 1218 werd Lodewijk II van Loon vergiftigd. De leen werd doorgegeven aan Lodewijks broer Hendrik, die drie dagen na zijn broer ook vergiftigd werd.

1.1.2.4 Diererik van Heinsberg (1336 – 1361)

Lodewijk IV (voorganger van Diederik van Heinsberg) stierf kinderloos. In zijn testament gaf hij het grondgebied en de grafelijke titel van Loon door aan Diederik van Heinsberg, de zoon van zijn zuster. Het Luikse kapittel reageerde heftig op deze aanstelling en verwees naar een eerdere afspraak, gemaakt op de Rijksdag van Frankfurt in 1246. Volgens deze afspraak moest een kerkelijk leen van een kinderloze leenman automatisch terugkeren naar de leenheer. De graaf van Loon had echter een geheim wapen achter de hand: hij zocht steun bij de hertog van Brabant – de aartsvijand van het prinsbisdom. Hierop capituleerde het Luikse kapittel en kwam er een eind aan de eerste Loonse Successiestrijd.

1.1.2.5 Godfried van Dalenbroek (1361 -1362)

Toen ook Diederik van Heinsberg kinderloos stierf, volgde Godfried van Dalenbroek, de zoon van Diederiks broer, hem op. Het Luikse kapittel ging hierop opnieuw de confrontatie aan met de graaf. Net als zijn voorganger zou ook Godfried steun proberen te zoeken in Brabant. Uit vrees voor een annexatie door Brabant vielen de Luikse troepen het graafschap Loon preventief binnen. Godfried van Dalenbroek zag op dat moment geen andere optie en verkocht zijn rechten op het graafschap aan Arnold van Rummen.

⁴ VAES, J., *Hendrik van Veldeke, De geschiedenis van het graafschap Loon in een Europees perspectief*, Hasselt, Stad Hasselt – Erfgoedcel, 2007, p. 15.

1.1.2.6 Arnold van Rummen (1362 – 1366)

Op het moment dat Arnold van Rummen graaf van Loon werd, had het Luikse kapittel een nieuwe reden om komaf te maken met de Loonse dynastie. Arnold van Rummen mocht dan wel lid zijn van de grafelijk familie, toch slaagde het kapittel erin iets te vinden om tegen hem te gebruiken. Arnold was van een hogere generatie dan Godfried van Dalenbroek en volgens het leenrecht, kon een leen niet 'klimmen'.

In 1366 gaf Arnold van Rummen zich gewonnen: Hij stond zijn graafschap en rechten af aan luik.

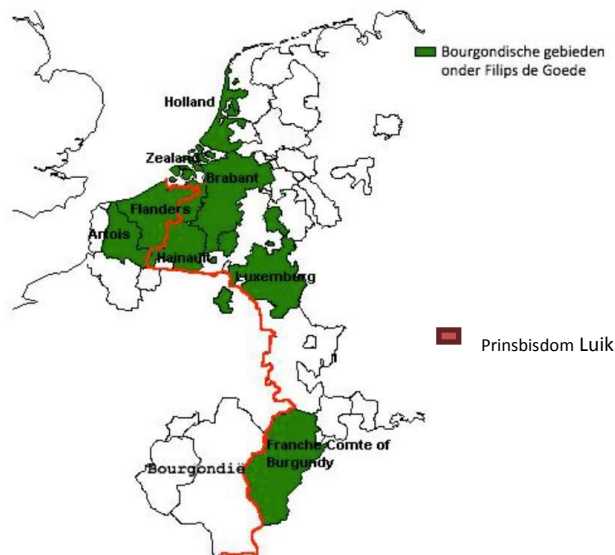
1.1.3 Hoe kwam Loon terug in Luikse handen?

De eerder vermelde Successiestrijd in de Loonse dynastie zorgde ervoor dat het grondgebied en de titel uiteindelijk terug gingen naar de Luikse prins-bisschop. Door deze inlijving geraakte het graafschap Loon politiek op de achtergrond in Europa.

1.1.4 De Bourgondiërs in onze streek

Toen Filips de Stoute in 1369 huwde met Margareta van Male te Gent werd de eenmaking van de Bourgondische Nederlanden ingezet. Dankzij dit huwelijk kwam Filips de Stoute in het bezit van Vlaanderen, Waals-Vlaanderen, Mechelen en Artesië.

Zijn zoon, Filips de Goede, slaagde erin aan deze gebieden een reeks andere Nederlandse gewesten toe te voegen: Namen, Brabant, Limburg, Henegouwen, Holland, Luxemburg en Zeeland.

Bourgondische gebieden onder Filips de Goede

Filips de Goede werd op zijn beurt opgevolgd door zijn zoon Karel de Stoute. Om de macht van de Franse koning te ontnemen probeerde hij een corridor te vormen tussen de gebieden van Bourgogne en de Nederlanden. In zijn poging hiertoe zag hij zich genoodzaakt het Fransgezinde Luik (en dus ook Loon) binnen te vallen. Zo vond bijvoorbeeld de zware slag bij Brustem plaats in 1467, waar de Luiks-Loonse militie een zware nederlaag leed. Toen Karel de Stoute in 1468 Luik veroverde, liet hij het stelselmatig verwoesten. Na Karels dood dreigde echter de hele personele unie te vervallen.

Karels dochter, Maria van Bourgondië had echter wel de oplossing voor dit probleem: ze huwde met Maximiliaan van Oostenrijk. Het was in deze periode dat het prinsbisdom Luik losgekoppeld werd van de Nederlanden en ondergebracht werd in de Duitse Kreits van Westfalen.

Luik behoorde dus niet tot de 17 Provinciën van Karel V, noch tot de Spaanse- of Oostenrijkse Nederlanden. Luik maakte slechts enkele jaren deel uit van het Bourgondische grondgebied.

1.1.5 Het doek valt over het prinsbisdom Luik

De Luikse revolutie of Luikse omwenteling (1789 – 1795) was de laatste periode van de geschiedenis van het prinsbisdom Luik. Deze revolutie had niet tot doel de prins-bisschop van de troon te stoten, maar gewoon een betere vertegenwoordiging van de steden toe te staan in de regering van het prinsbisdom. Men kan wel spreken van een 'rustige revolutie' aangezien er geen bloed gevloeid heeft. Dit heeft alles te maken met het feit dat de toenmalige prins-bisschop Hoensbroeck vluchtte naar het Hoogerechtshof van het Keizerrijk.

Het einde van dit tijdperk naderde met de inval van de Franse revolutionairen in het prinsbisdom in 1792. Dit betekende het einde van het prinsbisdom Luik dat ongeveer 8 eeuwen land onafhankelijkheid gekend had.

1.1.6 Politiek binnen de abdij van Herkenrode

De graven van Loon waren sterk verweven met de abdij van Herkenrode. Het was graaf Gerard I van Loon die de opdracht gaf tot het bouwen van de abdij. Op die manier kon hij zijn machtspositie in het gebied versterken. Daarenboven was de abdij een ideale begraafplaats voor het grafelijke geslacht.

Ook in de abdij zelf kunnen we spreken van een politiek leven. De abdis stond aan het hoofd van de abdij: in naam van God had zij het hoogste gezag. Net als in de andere cisterciënzerinnen abdijen, nam de abdis het bestuur over Herkenrode waar⁵.

Herkenrode kende in totaal 34 abdissen. Helaas ging er in de loop van de geschiedenis veel historische informatie verloren over bv. hun familie, wapenschilden enz. Van een aantal abdissen hebben we hierover zelfs niet de minste informatie. Vanaf de 14de eeuw werd de functie van abdis bekleed door dochters van families die tot de gegoede burgerij behoorden. In latere eeuwen kwamen er sommige abdissen uit de adelstand.

Over het leven als abdis is wel het een en het ander bekend: De abdis werd verkozen door een groepje koordames, die samen met haar het dagelijks bestuur van de abdij regelden. In Herkenrode hebben bepaalde abdissen een bijzondere stempel gedrukt op hun mandaat. Dit kon door bv. door een doordachte bouwpolitiek te voeren, een bijzondere aandacht te hebben voor een meer bewuste opvolging van de spiritualiteit binnen het convent, of door zich af te zetten tegen de inmenging van wereldse heren.

⁵ SMETS, J., HAESEVOETS, G., *Achtergrondinformatie: De sage van de eenhoorn*, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, 2014, p.18.

Toch moeten we de macht van de abdis nuanceren aangezien er steeds een abt-visitorator aanwezig was. Deze volgde het reilen en zeilen van de abdij nauwlettend op. Bovendien nam hij ook vaak de taak van rentmeester op zich. De aanwezigheid van deze abt-visitorator valt te verklaren door het feit dat vrouwen volgens het toen bestaande maatschappijbeeld het bestuur van de abdij niet alleen aankonden.

1.2 Socio-economische domein

1.2.1 De middeleeuwse standenmaatschappij

De Middeleeuwse maatschappij was onmiskenbaar een standenmaatschappij, gewoonlijk voorgesteld als een piramide. In de smalle top bevond zich de kleinste groep: de clerus, 'zij die bidden' oftewel 'de oratores'. Ze werden gevolgd door de iets grotere groep van adel, 'zij die strijden', ook 'de bellatores' genaamd. De breedste band in de piramide tenslotte werd vertegenwoordigd door derde stand, 'de laboratores', 'zij die werken'. Dit was het gewone volk, veelal boeren, maar ook ambachtslui en handelaars. Kortom, iedereen die niet van adel was en niet tot de clerus behoorde, vormde de derde stand.

De middeleeuwse standen

Voor de middeleeuwer stond deze driedeling garant voor een harmonieuze samenleving. Want hoe zwaar het leven van een eenvoudig vakman of boer ook zijn kon, het was de wereldorde die God gewild had.

De clerus kwam uit de twee standen. Je had de adellijke, veelal rijke clerus die binnen de Kerk de hoogste posities innam. Deze edelen verkregen door simonie de hoge functies in de kerkelijke hiërarchie. Vrouwenkloosters werden bevolkt door adellijke weduwen die niet wensten te hertrouwen. Ook zwakke, ziekelijke of op één of andere andere manier als "te veel" beschouwde dochters van edelen, werden al op zeer jonge leeftijd aan een klooster geschonken als oblaten.⁶

Vervolgens had je de clerus die uit de derde stand kwam. Dit waren boerenzonen die het tot dorpspriester wisten te schoppen maar zelf nog land bebouwden om rond te kunnen komen. Ook rijke vrouwen uit de burgerij die in een klooster hun geloften aflegden behoorden tot deze groep. Dit verschil binnen de stand van de clerus vond je ook terug in de abdij van Herkenrode.

⁶ PAERMENTIER DE, E., De relatie vrouw-ruimte in religieuze en caritatieve instellingen te Gent in de veertiende en vijftiende eeuw. Een onderzoek naar verschillende aspecten van de geografisch-stedelijke, architecturale, sociale en rituele ruimte bij een twintigtal instellingen. Internet, 2015-05-13, (http://www.thesis.net/caritative/car_inst_deel_1_hfst_2.htm)

1.2.2 De middeleeuwse standenmaatschappij weerspiegeld in de abdij van Herkenrode

De zusters van de abdij van Herkenrode behoorden, van zodra ze toetraden tot de kloosterorde, uiteraard tot de clerus. Maar voor hun toetreding hadden ze tot één van de andere twee standen behoord, aangezien men niet als clerus geboren kon worden. Dit verschil tussen de standen bleef ook binnen de kloostermuren verder voortbestaan, ondanks de overkoepelende benaming 'clerus'. De adellijke dames die toetraden werden de 'Joffrouwen' of 'koordames' genoemd. De arme vrouwen uit de derde stand die de geloften aflegden, waren de zogenaamde "werkzusters". Plichten en rechten verschilden naar gelang de stand waartoe men voorheen behoord had. De adellijke dames zelf die toetraden tot een kloosterorde voelden zich beslist niet minder adellijk eens ze een habijt droegen (als ze die al droegen). En de werkzusters van eenvoudiger komaf kenden hun plaats in de abdij als de ondersten in de rangorde, net zoals in het wereldse leven.

1.2.2.1 De koordames

De koordames waren adellijke vrouwen of vrouwen uit de rijke burgerij. Zij vormden de 'toplaag' binnen de abdij. Het waren zij die in het kapittel zetelden en de nieuwe abdis verkozen⁷, die trouwens ook uit hun rangen kwam. De abdis stond in voor de organisatie van de ministad die een abdij eigenlijk was. Ze was het hoofd van alle kloosterlingen. De koordames en werkzusters moesten haar onvoorwaardelijk gehoorzamen. Het was ook de abdis die besliste of een kandidate als postulante werd toegelaten in de abdij. Na een proefperiode beslisten alle koordames dan gezamenlijk of de postulante kon aanvaard worden als novice. Na nog een jaar kon de novice haar gelofte afleggen. Ze kreeg dan een plaats toegewezen in het koor en het kapittel en mocht niet ontbreken bij de misvieringen en offices.⁸ Op vlak van bestuur en organisatie hadden de koordames het dus voor het zeggen in de abdij, net als de adellijke stand en de rijke burgerij de plak zwaaiden buiten de kloostermuren.

Ook op andere vlakken voelden de adellijke zusters er niet veel voor om hun rijkelijke levensstijl vaarwel te zeggen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de gerechten die de koordames voorgeschoteld kregen. Geheel tegen de kloosterregel in, stond er vlees van viervoeters zoals runderen en schapen op het menu. Zelfs konijnenvlees dat strikt verboden was, werd door de zusters erg gemaakt.

De koordames bezaten ook heerlijke jachtrechten en net als de adel die geen religieuze gelofte had afgelegd, gingen de 'joffrouwen' van Herkenrode jagen met honden en valken.⁹

⁷ SMETS, J., HAESEVOETS, G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 21.

⁸ De Cisterciënzerinnen in Herkenrode. Internet, *Verhalen van Herkenrode*, 2015-05-12, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Kloosterordes/Cisterci%EBnzers.htm#herk>)

⁹ SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 106.

Wanneer ze zin hadden in een verzetje, maakten ze een uitstapje met de koets. Daarbij voelden de dames zich niet in het minst verplicht om de voorgeschreven kloosterkledij te dragen. Voor koordames hield dit in: een wit habijt, een donkere scapulier en een zwarte sluier of kap.¹⁰ Sommige abdisen, waaronder Barbara de Rivière d’Arschot, weigerden zelfs om het habijt te dragen.

Voorgeschreven kloosterkledij voor de koordames

Ook wat het slaapcomfort en de privacy betreft, omzeilden de koordames de regel van Benedictus. De joffrouwen waren niet opgezet met de gemeenschappelijke slaapzaal, en verkregen daarom afzonderlijke “zusterzellen”. Abdis Mechtildis de Lechy liet in het begin van de 16^e eeuw zelfs een nieuw verblijf voor de koordames bouwen, met individuele vertrekken die elk voorzien waren van een tuintje. Tenslotte hadden veel abdisen een grote interesse voor kunstvoorwerpen, die zij in de loop der tijd dan ook wisten te vergaren. Met “in armoede en eenvoud leven” had dit alvast niets te maken, maar des te meer met de adellijke levensstijl die de koordames sinds hun geboorte gewend waren en die zij nooit hadden willen loslaten.

1.2.2.2 De werkzusters

De werkzusters waren vrouwen uit de derde stand. De term ‘conversa’ (bekeerling) doet uitschijnen dat de armere meisjes en vrouwen pas op latere leeftijd toetraden, in tegenstelling tot de vele adellijke meisjes die al als kind aan een kloosterorde geschonken werden. Deze oblaten hadden hun opvoeding voornamelijk in het klooster genoten.

Over het bestuur en de organisatie van de abdij hadden ze al helemaal geen enkele zeggenschap. Ze zetelden niet in het kapittel, namen dus niet deel aan de abdisenverkiezing en konden bovendien zelf nooit abdis worden.

Kledij van de werkzusters ‘werkzuster’.¹¹

Het onderscheid tussen de conversen en de koordames werd ook zichtbaar gemaakt in hun kledij. In Herkenrode droegen de werkzusters een bruin habijt zonder scapulier, wat een duidelijk verschil was met het wit habijt mét scapulier van de koordames. Bovendien stak het bruine habijt des te meer af tegen de adellijke gewaden die de koordames gewend waren te dragen.

Aangezien het voor de koordames absoluut ondenkbaar was dat zij ook maar enige handenarbeid zouden verrichten, werd dit noodzakelijke werk gedaan door de conversen. Zij onderhielden de gebouwen van de abdij, bereidden de maaltijden en werkten in de tuinen en landerijen. Het is daarom dat de benaming ‘conversa’ langzaam plaats ruimde voor de meer toepasselijke term van

¹⁰ Barbara de Rivière d’Arschot, abdis van Herkenrode. Internet, site van de gemeente Heers, 2015-05-12, (http://www.grootheers.be/html/barbara_de_riviere_d_arschot.html)

¹¹ PAERMENTIER DE, E., *De relatie vrouw-ruimte in religieuze en caritatieve instellingen te Gent in de veertiende en vijftiende eeuw. Een onderzoek naar verschillende aspecten van de geografisch-stedelijke, architecturale, sociale en rituele ruimte bij een twintigtal instellingen.* Internet, 2015-05-13, (http://www.thesis.net/caritatieve/car_inst_deel_1_hfst_2.htm)

De werkzusters hadden dus een ondergeschikte positie. Ze dienden en gehoorzaamden de adellijke koordames en deden al het nodige werk. Het feit dat ze allen tot eenzelfde orde behoorden en deel uitmaakten van de stand van de clerus, veranderde niets aan het diepgewortelde standenverschil tussen adel en derde stand. Het standenverschil, dat buiten de abdij zo sterk de maatschappij bepaalde, bepaalde dit duidelijke ook binnen de abdijsmuren.

1.2.2.3 De loontrekkenden in dienst van de abdij

De mensen die loondienst verrichtten, pachten gewoonlijk ook een stukje grond en een huisje van de abdij. Hun pacht bestond voornamelijk uit producten in natura zoals wilde vis, kruiden, graan, fruit, veldgewassen en vee. Ze droegen ook tienden af aan de abdij, eveneens voor het grootste deel in natura. Hiermee konden de koordames en werkzusters voorzien in hun eigen onderhoud en de nood van de armen uit de parochie lenigen.¹² Het werk dat deze pachters voor een loon of in ruil voor hun pacht deden was divers. Ze ontgonnen en bewerkten de landbouwgronden van de abdij en onderhielden de boomgaarden. Ze deden het werk in de molens en brouwerij, voerden herstellingen uit in de gebouwen van de abdij en aan putten en wegen en zorgden voor de paarden en hun stallen.¹³

Wanneer de pachters hun pacht kwamen betalen, mochten ze niet verder komen dan de toegangspoort. Dat gebouw was de schakel tussen de abdij en de buitenwereld, de grens tussen de clerus en de lekenbevolking.¹⁴

De loontrekkenden in dienst van de abdij kwamen uit de onderste laag van de derde stand.

1.2.2.4 Standenmaatschappij intra muros vs extra muros

Als we de minisamenleving, die de abdij eigenlijk was, in een standenpiramide zouden gieten, dan zouden we tot de volgende opdeling komen; gesteld dat we de abt van Cîteaux - die na God het hoogste gezag vertegenwoordigde voor de abdij- buiten beschouwing zouden laten, dan zou de abdis zich aan de top bevinden. De koordames zouden het vak van de tweede stand innemen, dat van de adel. De basis of het onderste vak tenslotte zou ingevuld worden door de werkzusters en de loontrekkenden die in dienst waren van de abdij. De vergelijking met de standenpiramide waarin de adel boven de derde stand uittorent, dringt zich nu uiteraard op. Een belangrijk detail hierbij is wel dat in alle kloosters en abdijsmuren, ook in die van Herkenrode, de koordames steeds in de meerderheid waren en dus een breder vak beslaan in de standenpiramide. Bovendien merken we dat, net als in de maatschappij, het meer en meer voorkwam dat de koordames die uit de rijke burgerij kwamen, leefden als adellijke dames. Het ontbrak hen aan blauw bloed, maar dankzij hun rijkdommen werden ze, zij het met tegenzin, opgenomen in de gemeenschap van adellijke dames en konden zij van dezelfde rechten genieten. Op één uitzondering na: op de abdisstoel zaten tot de 16de eeuw vooral adellijke dames.¹⁵

¹² SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 166.

¹³ De Cisterciënzerinnen in Herkenrode. Internet, 2015-05-12, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Kloosterordes/Cisterci%EBnzers.htm#herk>)

¹⁴ SMETS J., HAESEVOETS G. Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 60.

¹⁵ VAN DER EYCKEN, M., Herkenrode 'abdij en levend monument, Deurne, Book & Media Publishing, 2002, p.71.

1.2.3 Het dagelijks leven in de abdij

Zoals uit bovenstaand hoofdstuk blijkt, bepaalde iemands afkomst ook mee de invulling van de dag. De koordames namen deel aan alle offices. Hun dagindeling werd gepland rond de acht gebedstijden. Tussen de gebeden door werden de kloosterlingen verwacht arbeid te verrichten. Aangezien de werkzusters de hoofdmoot van die (zware) arbeid voor hun rekening namen, konden de koordames zich bezig houden met het lichtere werk.¹⁶ De abdis had de leiding over de abdij en werd voor het leven gekozen. Zij wees naar eigen goeddunken medewerksters aan en stelde de interne taakverdeling op. Ze koos ook een koordame uit die haar zou bijstaan als privé-secretaresse. Natuurlijk had de abdis meer hulp nodig dan alleen die van de secretaresse, hoe nuttig ook. Andere belangrijke functies waren die van priorin, subpriorin, coadjutrice, novicemeesteres, vigiliemeesteres, zangmeesteres, custeresse, beursmeesteres, pitantiemeesteres, celleraria, vinaria, vestiairemeesteres en meesteres van het 'wolkuis'.

Bij het dagelijks leven hoorde ook het liefdadigheidswerk waarmee de abdij de parochie ondersteunde. Dat bestond onder andere uit de dagelijkse broodbedelingen aan het poortgebouw.¹⁷ Het waren niet de zusters zelf die het brood uitdeelden aan de armen. Dat was een taak voor de poortmeester, die als personeelslid van de abdij ook met zijn gezin in de onmiddellijke omgeving woonde¹⁸. Ook in meer onzekere tijden konden de parochianen terecht bij de zusters van Herkenrode voor voedsel, troost en de verzorging van hun zieken. De Kuringse kapelaan Munters beschreef het in zijn dagboek als volgt:

"Er wordt door de angstige burgers vurig gebeden voor vrede en veiligheid. Het harde labeur, de armoede en de vele epidemieën blijven de bevolking in de ban houden van de hoop op betere tijden. De abdij helpt waar ze kan met voedsel, heling en hoopgevende liefdadigheid, werkelijk een lichtbaken in de wereld van vuur, strijdgewoel, angst en dood."¹⁹

Wanneer de abdis de situatie te onveilig achtte om in de abdij te blijven – wegens troepen plunderende huursoldaten of ander oorlogsgeweld – trokken de zusters zich terug in hun refugehuis binnen de stadsmuren van Hasselt. Dit had abdis Mechtildis de Lechy in 1542 laten bouwen. De zusters hadden ook in St-Truiden en Maastricht een refugehuis ter beschikking. Vanuit de abdij van Herkenrode werden dagelijks voedselvoorraden gebracht naar het refugehuis waar de zusters zich bevonden.²⁰

De zusters aten allen samen in een gemeenschappelijke refter. Wanneer er gasten arriveerden in de abdij, schoven zij gewoon mee aan tafel, naast de abdis gezeten. Voor vorstelijk bezoek werden zelfs heuse banketten gegeven.

¹⁶ SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d.

¹⁷ SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 92

¹⁸ VAN DER EYCKEN, M., Herkenrode 'abdij en levend monument'. Deurne, Book & Media Publishing, 2002, p.73

¹⁹ MANGELSCHOTS, J., De geheimen van Herkenrode. s.l, 1999, p.275.

²⁰ SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 136-137.

In de vroege middeleeuwen nam men het in veel kloosters nog niet al te nauw met de regels. Men was flexibel in het toepassen van de kloosterregel en dat werkte tuchteloosheid in de hand. Naderhand werden er echter allerhande maatregelen genomen om deze ontucht in te dijken. Zusters moesten zich voortaan houden aan de regels van de clausuur. Dat wil zeggen dat men, zonder toestemming van de bisschop, het klooster niet mocht verlaten. Op die manier kon de mannelijke clerus de vrouwelijke clerus superviseren en controleren.²¹ De dames van Herkenrode echter, stonden er om bekend meestal gewoon hun eigen gang te gaan.

1.2.4 Het economisch leven in de abdij

De abdij van Herkenrode beschikte over verschillende inkomstenbronnen. Eén van de belangrijkste was het jaarlijkse heffen van de tienden. Deze kerkelijke belasting werd door de mensen uit de omliggende parochies betaald met een deel van hun oogstopbrengsten en hun vee. Om ruimte te creëren om de afgedragen tienden op te kunnen slaan, werd in 1656 de tiendschuur opgetrokken.

De pachters van de abdij betaalden hun pacht gewoonlijk in natura (landbouwproducten, kruiden). Het kon ook voorkomen dat een pachter een werkje opknapte in ruil voor de huur van die maand (bijvoorbeeld het kappen van bomen).

De abdij kon ook rekenen op schenkingen, al hing veel af van de economische situatie van het moment. Zo verkreeg de abdij tussen 1240 en 1252 de pauselijke toestemming om het aantal kloosterlingen te beperken omdat de situatie anders financieel onhoudbaar werd. Het aantal schenkingen was in die periode fors afgenomen en de abdij beschikte nog niet over de 3000 hectare grond die ze in latere tijden zou bezitten, al hadden graaf Lodewijk II en zijn gemalin Ada het grondgebied van de abdij al deels uitgebreid. In 1252, toen de economische situatie gunstiger werd, kon de abdij het bos van Bokrijk van graaf Arnold IV van Loon kopen. De zusters ontgonnen de grond en startten er vee- en visteeltbedrijven. Meer grondbezit betekende gewoonlijk ook meer inkomsten uit tienden en pacht, afkomstig van de mensen die op of nabij deze gronden leefden. Er werden niet alleen gronden geschonken. Prins-bisschop Evrard van der Marck bijvoorbeeld, financierde uitbreidings- en verbouwingswerken in de abdij en steunde financieel de aankoop van verschillende kunstwerken.

Ook giften van pelgrims, die in groten getale toekwamen omwille van de schedelreliëken en de bloedende hostie, zorgden voor een regelmatige stroom van inkomsten.

Een andere bron van inkomsten waren de bruidsschatten die intredende koordames meebrachten. De abdij had deze inkomsten nodig om in het levensonderhoud te voorzien van de kloosterlingen. Maar vooruitziende abdisen wilden ook een voorraad aanleggen voor barre tijden. Zo was er in de jaren 1315-1317 veel gebrek door het abnormaal natte weer en de misoogsten die daaruit voortvloeiden. De mensen leden honger, waren veel sneller vatbaar voor ziektes en stierven in grote aantallen. Het duurde zelfs tot 1325 voordat de voedselvoorziening weer op het oude niveau stond en de bevolking weer begon toe te nemen. Helaas brak 22 jaar later de pest uit. In deze barre tijden kwamen veel behoeftigen naar de broodbedelingen van de abdij, die ook in betere tijden dagelijks plaatsvond bij het poortgebouw.

²¹ PAERMENTIER DE, E., De relatie vrouw-ruimte in religieuze en caritatieve instellingen te Gent in de veertiende en vijftiende eeuw. Een onderzoek naar verschillende aspecten van de geografisch-stedelijke, architecturale, sociale en rituele ruimte bij een twintigtal instellingen. Internet, 2015-05-13, (http://www.ethesis.net/caritatieve/car_inst_deel_1_hfst_2.htm)

Nog een uitgavepost van de zusters waren de lonen van het personeel dat ze in dienst hadden: knechten, timmermannen, smeden, boswachters, de poortmeester, bakmeester, valkenier, jagermeester en rentemeester.

Uiteraard kostte het aankopen van nieuwe gronden en het onderhoud van de abdijgebouwen en de uitbreiding daarvan ook een flinke duit. Het bouwen van en het uitvoeren van herstellingswerken aan de watermolen, het bakhuis, de brouwerij en het schoen- en vetershuis was immers niet kosteloos. Verscheidene abdisen deden daarenboven ook nog dure aankopen zoals kunstige glas-in-lood-ramen, majolica-tegels en dure schilderijen. Ook de bouw van het refugehuis in Hasselt kostte geld.

1.3 Culturele domein: Religie

1.3.1 De Cisterciënzers

De tiende eeuw was in Europa over het algemeen een welvarende eeuw. En die welvaart bracht een tegenbeweging op gang: de verheerlijking van de armoede. In navolging van de kluzenaars uit het oosten voelden mensen hier zich ook aangesproken om in afzondering te gaan leven. Sommigen deden dat door predikend van stad tot stad rond te gaan. Anderen zonderden zich in groep af. Sommige van die groepen verkregen pauselijke erkenning. Dat was voor de Kerk immers de beste manier om hen onder controle te kunnen houden. De paus zat niet bepaald te wachten op een machtig wordende groep religieus geïnspireerde mensen die bijvoorbeeld de rechtmatigheid van zijn leiderschap in vraag stelden. De groepen kluzenaars die erkend werden, schikten zich naar de pauselijke ordonnaties en werden kloosterordes.

De belangrijkste nieuwe kloosterorde is die van de Cisterciënzers. De stichter, Robert, abt van Molesme, vestigde in 1098 een klooster te Cîteaux, Bourgondië. De kloosterlingen dienden strikt te leven volgens de regel van Benedictus. Hoewel het dus de abt van Molesme was die het klooster oprichtte, was de drijvende kracht achter de Cisterciënzers Bernardus van Fontaine, de abt van het dochterhuis in Clairvaux. Bernardus was een befaamd mysticus en hij had veel invloed in de curie en aan het Franse hof. Nog tijdens zijn leven (1090-1153) vermeerderden de kloosters van de Cisterciënzers zich van 5 naar 350, over heel West-Europa verspreid. Tegen het eind van de daaropvolgende eeuw was dat aantal zelfs nog verdubbeld.

De Cisterciënzers wilden met hun opkomst reageren tegen de weelderige kerken en overdadige liturgie van de beweging van Cluny. Voor de nieuwe kloosterorde stond eenvoud centraal. Daarom zijn de kerken van de Cisterciënzers eenvoudig ingericht en ook de duur van de vieringen werd afgeslankt. Op die manier bleef er meer tijd over om te werken (labore) en om aan individuele meditatie te doen.²²

Alle abten van de Cisterciënzorode vergaderden jaarlijks in het moederklooster te Cîteaux. Alle abdijen samen vormden in feite een federatie met aan het hoofd een generaal kapittel waarin elke abt dus plaats nam.²³

²² BEJCZY, I., Een kennismaking met de middeleeuwse wereld, Bussum, Uitgeverij Coutinho, 2004, p. 100-103.

²³ VAN DER EYCKEN, M., Herkenrode 'abdij en levend monument'. Book & Media Publishing, Deurne, s.d.

De Cisterciënzers kenden samen met de Kartuziers ook vrouwenkloosters. In tegenstelling tot de acht kloosters van de Kartuziers, kenden de Cisterciënzers wel honderden vrouwenkloosters. De vrouwenhuizen stonden gewoonlijk wel onder mannelijk oppertoezicht. In eerste instantie werden de zusters ondergebracht in het vrouwengedeelte van dubbelkloosters. Maar in de twaalfde eeuw begonnen de dubbelkloosters plaats te ruimen voor afzonderlijke kloosters voor mannen en vrouwen.²⁴ Het oudste Cisterciënzinnenklooster in onze gewesten werd gesticht te Herkenrode. Men vermoedt dat het is opgericht in 1179, maar zeker kunnen we niet zijn. Wel mogen we ervan uitgaan dat het klooster alleszins gesticht is voor 1194.²⁵

1.3.2 De regel van Benedictus

De Cisterciënzers leefden dus volgens de regel van Benedictus. Die regel was opgesteld in de zesde eeuw door de monnik Benedictus van Nursia. Hij stichtte het moederklooster van de Benedictijnen, Monte Cassino, gelegen tussen Napels en Rome.

De regel van Benedictus was gericht op de versterving van de eigen wil en de eigen verlangens. De voornaamste idealen waren: nederigheid, kuisheid en gehoorzaamheid. Zo mochten de monialen het klooster niet verlaten zonder toestemming van de abt. Afzondering was net als armoede en eenvoud een belangrijk ideaal.

Benedictus deelde de dag op in uren met gebed en uren met handenarbeid, in ora et labora dus. In de gebedsuren waren ook meditatie en lezen inbegrepen. De Benedictijnen waren verplicht om dagelijks te lezen. In hun kloosterbibliotheken werd niet alleen de Bijbel bewaard, maar ook verschillende werken van klassieke auteurs. Elk etmaal telde acht gemeenschappelijke erediensten met koorgebed. De eerste vond al 's nachts plaats omdat ook slapen een genot was. Daaraan mocht men zich dus niet te overvloedig overgeven.²⁶

Ook voor het eten had Benedictus regels opgesteld. Zo was het absoluut verboden om het vlees van hazen en konijnen te nuttigen. Er werd gevreesd dat de 'ontuchtige' levensstijl van deze dieren de kloosterlingen op verkeerde gedachten kon brengen. Maar ook het vlees van viervoeters werd verboden, behalve voor zwakke en zieke monialen. De zusters van Herkenrode hielden zich niet strikt aan deze bepalingen, zoals gebleken is uit archeologisch onderzoek. Beenderen van schapen en zelfs van hazen werden teruggevonden op de plaats waar het secreet gestaan had. Benedictus schreef niet alleen voor wat wel en niet gegeten mocht worden, hij schreef ook voor welke hoeveelheden betamelijk waren voor kloosterlingen. Zo werden twee gekookte gerechten per maaltijd aangeraden. Als een derde gerecht uit groenten of fruit bestond, mocht dat er nog aan toegevoegd worden. Per dag kregen de monialen ook een pond brood toegewezen. Ingeval men zwaar werk had moeten verrichten, mochten de porties nog verhoogd worden. Hoewel Benedictus voorstander was van eenvoud, schreef hij de kloosterlingen zeker geen karige maaltijden voor. Toch waarschuwde hij voor overmaat, omdat die kon lijden tot misselijkheid en omdat onmatigheid in strijd was met de levenswijze van een goed christen.

²⁴ BEJCZY, I., Een kennismaking met de middeleeuwse wereld, Bussum, Uitgeverij Coutinho, 2004, p. 100-103.

²⁵ SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d.

²⁶ BEJCZY, I., Een kennismaking met de middeleeuwse wereld, Bussum, Uitgeverij Coutinho, 2004, p. 20, 45.

Benedictus schreef ook voor dat kloosterlingen in gemeenschappelijke slaapzalen dienden te slapen, dicht bij de abdijkerk. Ook met dit gebod namen de zusters van Herkenrode het niet te nauw. Ze lieten afzonderlijke zusterzellen bouwen en sliepen alleen in deze slaapvertrekken.²⁷

Vanaf de zevende eeuw werd de Benedictijner-regel overgenomen in verschillende delen van West-Europa.²⁸ Ook de stichters van de Cisterciënzers zochten hun heil in een terugkeer naar de regels van Benedictus.

1.3.3 De eenhoorn als christelijk symbool

In de Europees-middeleeuwse volkscultuur stond de eenhoorn symbool voor zuiverheid en genade. In de christelijke beeldvorming was de eenhoorn zelfs het symbool van Jezus zelf.

De eenhoorn werd voorgesteld als een kruising van een paard en een bok met een leeuwenstaart. De scherpe hoorn op het hoofd van het dier, vormt het kenmerk bij uitstek. Het vangen van dit in het bos levend dier zou een goede zaak geweest zijn, daar men geloofde dat de hoorn giftig water zou kunnen zuiveren en ziekten zou kunnen genezen.

Naast het feit dat zo'n eenhoorn onmogelijk ergens gespot zou kunnen zijn, aangezien het dier niet echt bestaat, zou het vangen van zo'n eenhoorn een zeer moeilijke klus geweest zijn omdat het dier erg wild en bijna ontembaar was.

Omdat men geloofde dat enkel een zuivere maagd de woeste eenhoorn in bedwang kon houden, koos men er in cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode voor, om zo'n eenhoorn op het wapenschild van de abdij te laten pronken. Hier verwees de eenhoorn symbolisch naar kuisheid en maagdelijkheid.

Wapenschild
van de abdij

1.3.4 De abdij als begraafplaats voor de graven van Loon

Volgens de overlevering werd de abdij van Herkenrode gesticht door graaf Gerard I van Loon. Na de verwoesting van de grafelijke residentie te Borgloon door Luikse troepen, zocht Gerard van Loon een nieuwe stek in Kuringen. Volgens de legende maakte Gerard er kennis met drie vrome vrouwen, die een kluizenaarsleven leidden in een nabijgelegen woud. De graaf zou zo onder de indruk van deze vrouwen geweest zijn, dat hij in de buurt van het woud de abdij van Herkenrode stichtte.

Historici nemen echter aan dat Gerard van Loon de abdij oprichtte met als doel deze te laten fungeren als begraafplaats voor zichzelf en zijn nazaten. In het middeleeuwse leven, dat doordrenkt was van de christelijke geloofsbeleving, was dit een begrijpelijke redenering. De christelijke mens verlangde ernaar om na zijn dood zo snel mogelijk de hemel te betreden en in de nabijheid van God de vader te vertoeven. Vooraleer je dat privilege kreeg, was het noodzakelijk om eerst wat tijd door te brengen in het vagevuur.

²⁷ SMETS J., HAESVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d.

²⁸ BEJCZY, I., Een kennismaking met de middeleeuwse wereld, Bussum, Uitgeverij Coutinho, 2004, p. 20.

Het vagevuur werd beschouwd als een plaats of een 'toestand' waarin de ziel een louterende en tevens zuiverende straf onderging voor zonden die wel al vergeven waren, maar nog niet uitgeboet. Het vagevuur werd beschouwd als een noodzakelijk transformatieproces op weg naar 'volmaaktheid'. Men kon immers de hemel slechts betreden, wanneer men 'volmaakt' was.

Hoe meer er na je dood voor je gebeden werd, hoe sneller je de hemel in kon komen en hoe minder tijd je in het vagevuur moest doorbrengen. De graaf verzekerde zichzelf ervan om dankzij zijn graf in de abdij, voortdurend overspoeld te worden door gebeden van kloosterlingen.

1.3.5 De abdij als pelgrimsoord zorgt voor rijkdom en welvarendheid

De schatkist van de abdij van Herkenrode werd in de loop der jaren goed aangevuld. Dit gegeven kent enkele belangrijke oorzaken. Ten eerste waren er de christelijke pelgrims die graag een bezoek brachten aan de abdij, om er te vertoeven in de nabijheid van het Heilige Sacrament van Mirakel. Ten tweede lokten Elisabeth van Spalbeek en de heiligenschedels afkomstig van de heilige Ursula en haar elf(duizend) maagden om dezelfde reden veel bezoekers. En ten derde was er ook nog paus Urbanus V die in 1363 in zijn aflaatbrief de abdij promoveerde als bedevaartsoord.

1.3.5.1 Het Heilig Sacrament van Mirakel

De legende vertelt dat op 17 juli 1317 een kapelaan een bezoek bracht aan een zieke parochiaan te Viversel, vlakbij Lummen. Toen de kapelaan de zieke na het afnemen van de biecht de communie wilde geven, zag de kapelaan dat de hostie doordrenkt was van het bloed. De priester besloot de miraculeuze hostie door een bekwame monnik op de abdij van Herkenrode te laten bekijken.

Schape knielen voor de bloedende hostie

Op weg naar Herkenrode knielden de schape toen de priester hen voorbij liep en bij het binnenkomen van de abdij begonnen de kerkklokken als vanzelf te luiden. Tijdens de hongersnood van 1317 besloot men het Heilig Sacrament van Mirakel te bewaren op de abdij van Herkenrode en het ten toon te stellen aan de pelgrims die vanuit alle windrichtingen naar Herkenrode afgezakt kwamen om dit wonder met eigen ogen te aanschouwen. De bloedende hostie versterkte op die manier de rol van de abdij als belangrijk

bedevaartsoord en zorgde (vooral in de hierop volgende eeuwen) voor nieuwe inkomsten.

Dit legendarische verhaal, en ook enkele soortgelijke andere verhalen, moeten gezien worden in het licht van de middeleeuwse eucharistische literatuur. Vanaf het moment dat het dogma van de onbetwistbare aanwezigheid van Christus in de eucharistie in vraag gesteld werd, of zelfs volledig als onwaar bestempeld werd, doken er plots overal wonder verhalen op die de aanwezigheid van Christus in de eucharistie opnieuw moesten bevestigen. Voor de middeleeuwse gelovige wees een bloedende hostie immers op de aanwezigheid van Christus in de hostie en bevestigde dit idee dus ook zijn aanwezigheid tijdens de eucharistie.

1.3.5.2 Elisabeth van Spalbeek

De naam Elisabeth van Spalbeek is onlosmakelijk verbonden met de abdij van Herkenrode. Deze mystica verbleef omstreeks 1275 in de omgeving van de abdij.

Verschillende bronnen vertellen ons over deze speciale vrouw. Dankzij een verslag, opgemaakt door Philippe van Clairvaux, weten we wat meer over het leven van Elisabeth. Later zal dit document als haar vita beschouwd worden met als titel: "Vita Elizabeth Sanctimonialis in Erkenrode".

Elisabeth moet ongeveer 20 jaar geweest zijn toen Philippe van Clairvaux aanwezig was in onze gewesten. Ze was zwak, at en dronk amper en kon nauwelijks op haar benen staan. Ze droeg de stigmata; de verwondingen die volgens de Bijbel werden toegebracht op het lichaam van Jezus tijdens zijn kruisiging.

Philippe was van mening dat Jezus Christus elke dag zijn lijdensweg wilde tonen aan de mensen, via Elisabeth's stigmata en haar dagelijkse opvoering van het passieverhaal. Op het tijdstip van de acht getijden; de metten, de lauden, de priem, de terts, de sext, de none, de vespers en de completen, voerde Elisabeth 'in trance' telkens een deel van het passieverhaal op.²⁹

Naast het dagelijks herbeleven van het lijden van Christus, was Elisabeth ook nauw betrokken met de schedelreliken van de elfduizend maagden die terecht kwamen in de abdij van Herkenrode. Zij bezat namelijk de gave om de authentieke schedels te onderscheiden van de valse.

Dat Elisabeth op een boogscheut van de abdij woonde, had in de eerste plaats voordelen voor de abdij zelf. Mensen kwamen uit alle streken om een bezoek te brengen aan de opmerkelijke mystica. Omdat Elisabeth in de buurt van Herkenrode woonde, zagen de mensen hun kans schoon, om ook een bezoek te brengen aan de abdij zelf.

De tweede en voornaamste reden waarom Elisabeth zo belangrijk was voor Herkenrode, had alles te maken met haar gave voor het herkennen van de authentieke relieken. De aanwezigheid van deze echte relieken verhoogde immers de kracht van de gebeden, hetgeen pelgrims vanuit alle uithoeken van de wereld naar de abdij lokte.

Lang werd aangenomen dat Elisabeth ingetreden was in de abdij van Herkenrode, maar hiervan zijn tot op heden geen sluitende bewijzen gevonden.

1.3.5.3 De schedels van de heilige Ursula en haar elfduizend maagden³⁰

Willem van Rijkel, abt van de Sint-Trudo Abdij te Sint-Truiden, schonk rond 1275 de relieken van de heilige Ursula en haar 11.000 maagden (46 schedels) aan de zusters van de abdij van Herkenrode. Zijn nicht, de zieneres Elisabeth van Spalbeek, bezat de wonderlijke gave om de schedels als authentiek of niet authentiek te bestempelen.

In de middeleeuwse wereld die helemaal in het teken stond van de katholieke geloofsbeleving, is het niet verwonderlijk dat de heiligenschedels gekoesterd werden als een geschenk van onschatbare waarde.

²⁹ SMETS, J., HAESEVOETS, G., Achtergrondinformatie: De sage van de eenhoorn, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, 2014, p. 36.

³⁰ Zie bijlage voor de legende van de elfduizend maagden.

De zusters die hun dagen voornamelijk vulden met werken en bidden, konden hun gebed met behulp van de aanwezigheid van deze schedels veel meer kracht bijzetten. Ook pelgrims waren ten zeerste geïnteresseerd in deze wonderbaarlijke schat en vonden zichzelf bereid een flinke vergoeding te betalen om de deze relieken te bewonderen.

1.3.5.4 De aflaatbrief van paus Urbanus V (1363)³¹

Paus Urbanus V stelt in zijn aflaatbrief (1363) de abdij van Herkenrode voor als een bedevaartsoord bij uitstek. Wanneer de pelgrims hier op vastgelegde feestdagen zouden gaan bidden, zouden ze een aflaat verkrijgen. Een aflaat zou ervoor gezorgd hebben dat jij of een verwante, na de dood 40 dagen minder tijd moest doorbrengen in het vagevuur.

De brief zelf is een oorkonde beschreven op perkament. Onderaan bevinden zich 16 zegels in een linnen doekje. Op deze aflatenbrief werd er ook een afbeelding gemaakt van de abdijkerk van Herkenrode, waardoor we een betrouwbaar beeld krijgen over hoe deze kerk eruit gezien moet hebben. Ook zien we een tekening van een eerbiedwaardige stoet die de abdijkerk verlaat voor de processie van het Heilige sacrament.

Aflaatbrief van paus Urbanus V (1363)

1.3.6 Het paradijselijke eiland – de clausura

In het begin van de zestiende eeuw ontstond er een verlangen om terug te keren naar de regels van Benedictus. Want sinds de vorige herleving, waren er weer veel versoepelingen en zelfs veronachtzamingen in de praktijk geslopen. In de abdij van Herkenrode verstrengden abdis Gertrudis de Lechy en prins-bisschop Evrard van der Marck de kloostertucht. Dit was in navolging van een algemene trend in de katholieke Kerk. De regels moesten weer strikter nageleefd worden. Daaronder viel ook het ideaal van afzondering. Door de abdij beter af te schermen van de buitenwereld, door de 'clausura' dus, kon dit ideaal bereikt worden. Met de dubbele kloostermuren van de aaneengesloten gebouwen bereikte men al een zekere mate van afzondering. Omdat de abdij werd omgeven door weilanden, boomgaarden, bossen en landbouwgronden, zorgde ook de natuur voor een grote mate van isolement. Behoeftigen die om brood kwamen bedelen en pachters die hun pachtgeld kwamen betalen, mochten niet verder komen dan het poortgebouw. Op die manier werd het isolement ook binnen de abdij verzekerd.³²

³¹ Zie bijlage voor de legende van de elfduizend maagden.

³² SMETS J., HAESEVOETS G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d.

1.4 Culturele domein: Kunst en architectuur

De abdij van Herkenrode kent een rijke kunstgeschiedenis. Het hoofddoel van de kunstvoorwerpen was het streven naar hernieuwde devotie waarbij een ongekennde mystieke ervaring de climax moest zijn. Wie deze kunst vandaag graag wil bewonderen kan helaas niet langer terecht op de abdijsite zelf, aangezien de meeste kunstvoorwerpen in loop der tijd om diverse redenen uitweken naar andere locaties.

Hieronder vindt u een overzicht van de kunst afkomstig van de abdij van Herkenrode, inclusief de huidige locatie en gegevens over artefact en kunstenaar.

1.4.1 Schedelreliken

De schedelreliken van de Heilige Ursula en haar gevolg van elfduizend maagden, die omstreeks 1275 aankomen in de abdij, zijn van groot belang. Hoe belangrijk deze reliekenschat was voor de abdij, kunnen we o.a. ook afleiden aan de manier waarop er omgegaan werd met de schedels:

Eén van de 47 heilige schedels, prachtig verpakt in textiel.

In de 15de eeuw was er in de abdij een apart altaar waar de relieken voor de bedevaarders werden tentoongesteld. Vandaag worden de 47 heiligenschedels, afkomstig uit de abdij van Herkenrode, in de Hasseltse Sint-Quintinskathedraal bewaard. Zeer opmerkelijk is dat elke schedel gehuld is in waardevol middeleeuws textiel, versierd met gouddraad, rivierparels en vergulde plaatjes.

Omstreeks 1524 bestelde abdis Mechtilde de Lechy een veelvoud aan textiel, dat onder anderen gebruikt zou worden voor het inpakken en verstevigen van de reliekschat. Deze werden waarschijnlijk allen rond het zelfde tijdstip ingepakt, aangezien we het zelfde textiel op verschillende relieken aantreffen.

In 2007 onderzocht textiel-experte Frieda Sorber deze relieken en de textielomhulsels. Sorber: *Tijdens het onderzoek werd alles in de oorspronkelijke staat gelaten: "De manier waarop de schedels verpakt werden, bewijst hoeveel eerbied de abdissen voor hun schat hadden. We hebben dan ook geen enkel speldje losgemaakt. Eerst werden alle relieken stuk voor stuk gefotografeerd, later voorzichtig onderzocht met speciale apparatuur om ook te kunnen bekijken wat er onder het textiel zat."*³³

³³ De reliekschat van Herkenrode: onderzoek en conservatie, internet, Erfgoedcel Hasselt, 2015-05-08, (<http://www.erfgoedcelhasselt.be/product.php?prodid=318&catid=92&lang=NL>)

1.4.2 Torenmonstrans van Herkenrode

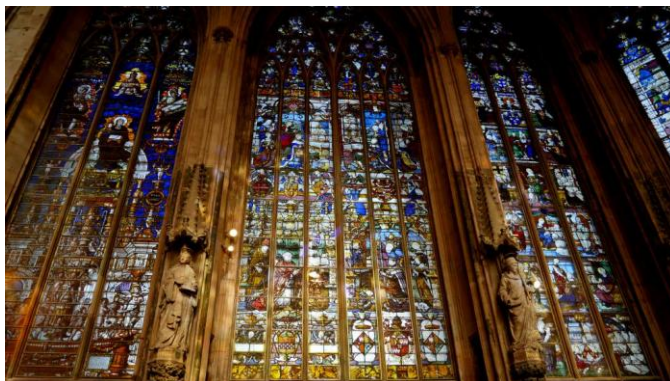
Torenmonstrans van Herkenrode (1286)

In 1286 besloot de toenmalige abdis van Herkenrode, Aleidis van Diest, om een verguld zilveren torenmonstrans te laten maken in Parijs. Vanaf 1317 werd deze torenmonstrans gebruikt om de mysterieuze hostie, (hoofdrolspeler in de legende van de bloedende hostie), te bewaren.

De Vlaamse Gemeenschap erkende de monstrans inmiddels als topstuk. Tot heden is geen enkel onderzoeksteam erin geslaagd een monstrans te vinden die ouder zou zijn dan deze van Herkenrode.

1.4.3 Glasramen

De glasramen die ooit besteld werden door abdis Merchtildis de Lechy werden tussen 1532 en 1539 in de abdijkerk geplaatst. Het was de bedoeling om, met behulp van deze prachtige glasramen, de bidkracht van de zusters nog te verhogen. Met het plaatsen van deze ramen lapt men in Herkenrode bewust de regel van Bernardus aan de laars, die stelde dat er in een Cisterciënzer abdij enkel gebruik gemaakt mocht worden van wit glas.

Glasramen van Herkenrode in de kathedraal van Lichfield

De zeven grote glasramen pronken vandaag in de Lady Chapel in de kathedraal van Lichfield (Engeland). Zij laten o.a scènes zien uit het nieuwe testament. Sommige glasramen zijn portretten, anderen tonen wapenschilden van historische figuren uit de zestiende eeuw. De glasramen werden ontworpen door Pieter Coecke van Aelst en gemaakt door glazeniers Marten Tymus en Lambert Spulbergh. Ze behoren tot de best

bewaarde glaswerkensembles uit de Vlaamse renaissance.

Pierre Libotton verkocht de glasramen in 1801 aan de Engelsman Brooke Boothly, voor 200 pond. Deze laatste verkocht de hele lading verder zonder winst aan het kapittel van Lichfield. In 1803 werden een aantal van de oorspronkelijk Herkenroodse glaspanelen samengepuzzeld tot de zeven glasramen die in de kathedraal van Lichfield werden geplaatst.

Op 3 maart 2015 werden de Herkenrode-glasramen gerestaureerd en ingehuldigd.

1.4.4 Schilderijen van de deugdzame vrouwen

De 8 monumentale schilderijen tonen fragmenten uit het Oude Testament en de klassiek-Romeinse geschiedenis. Opmerkelijk is dat er telkens een vrouw, waarvan de daden de loop van de geschiedenis hebben beïnvloed, de hoofdrol speelt in elk tafereel. De gemeenschap van de intellectueel hoogstaande zusters op Herkenrode kozen erg bewust voor deze onderwerpen.

Waarschijnlijk wilde men a.d.h.v. deze schilderijen benadrukken dat vrouwen wel degelijk belangrijke individuen konden zijn. Dit idee staat natuurlijk lijnrecht tegen over het beeld dat de middeleeuwse samenleving had van de vrouw: een "voorwerp"

zonder al te veel inhoud.

Het feit dat de schilderijen ca. 1547 - 1548 gemaakt werden door Lambert Lombard had alles te maken met de goede band tussen de abdij en de prins-bisschop Evrard van der Mark, van wie Lombard hofschilder is.

Eén van de schilderijen van 'De Deugdzame Vrouwen'. Hier: Judith bergt het hoofd van Holofernes in een zak.

Na de opheffing van de abdij in 1797 komen de schilderijen o.a. terecht in de St-Amanduskerk van Stokrooie en in het Luikse museum Grand Curtius.

1.4.5 De majolica-tegelvloer

Majolica-tegel (8-hoekige tegel)

Abdis Mechtildis de Lechy bestelde te Antwerpen in 1532 een prachtige Majolica-tegelvloer, bestemd voor de abdijskerk. (Het begrip Majolica komt van een vervorming van de naam van het eiland 'Mallorca'. Mallorca was in die tijd immers een belangrijke doorvoerhaven van (Moors) aardewerk). De vloer in Antwerps plateel werd gelegd in achthoeken, bestaande uit een vierkante tegel met een afbeelding die opvallend profaan van aard is. Ook waren er vier zeshoekige tegels opgeluisterd met bloemmotieven.

In 1888 werden er 505 tegels verkocht aan de Belgische staat. Ze bevinden zich nu in het Jubelparkmuseum te Brussel.

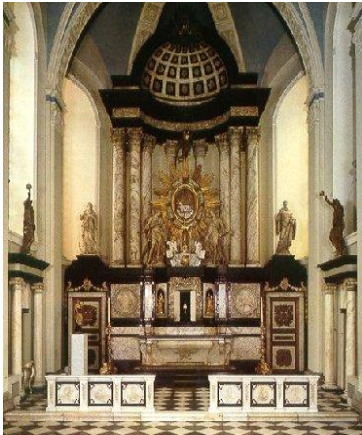
1.4.6 Hoofdaltaar en praalgraven

Abdis Anna Catharina de Lamboy was ervan overtuigd dat het Heilig Sacrament van Mirakel meer verdiende dan enkel de torenmonstrans. Om die reden belastte ze in 1675 de Luikse beeldhouwer Jean Delcour met de realisatie van een prachtig nieuw hoogaltaar.

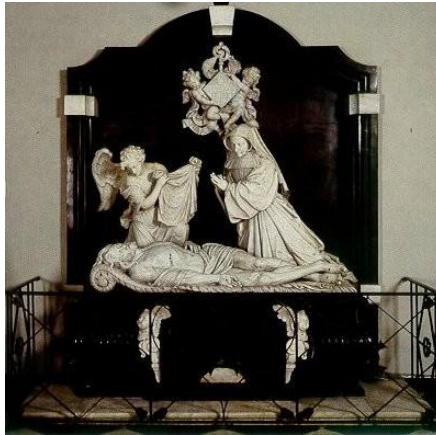
Daarnaast bestelde Anna Catharina de Lamboy op 18 juni 1668 een prachtig praalgraf voor zichzelf bij de Antwerpse beeldhouwer, Artus Quellinus de Jonge. Het kunstwerk kostte 2800 Brabantse gulden.

Net als haar voorgangster liet ook abdis Barbara de Rivière d'Arschot een praalgraf voor zichzelf maken. Hoewel beide praalgraven qua compositie van elkaar verschillen is er één bindend element: de stijl, namelijk de barok. Hiermee bereikt de barok, die een theatraal contrareformatorisch geloofsbeeld creëert, zijn hoogtepunt in Herkenrode.

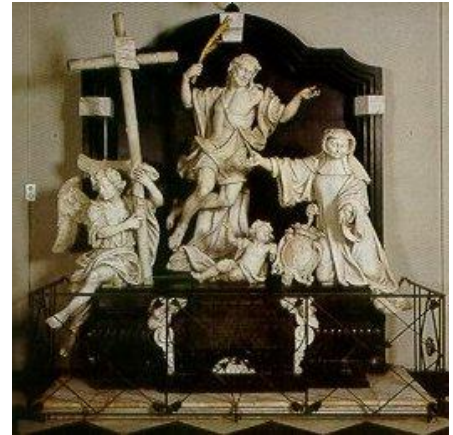
Met deze kunstwerken wilden de abdisen naar alle waarschijnlijkheid hun macht tonen, ook aan de buitenwereld. Alle drie de marmeren monumenten zijn vandaag te bezichtigen in de Virga-Jessebasiliek te Hasselt.

Hoogaltaar voor het Heilig Sacrament van Mirakel (1675)

Grafmonument van Abdis Anna Catharina de Lamboy (1668)

Grafmonument van Abdis Barbara de Rivière d'Arschot (1744)

1.4.7 Architectuur

Een abdijgemeenschap steunt op vier basiselementen: een regel, een hiërarchie, een dagindeling en een architectuur. Dit laatste element is een vereiste om de drie andere basiselementen in optimale omstandigheden te kunnen realiseren.

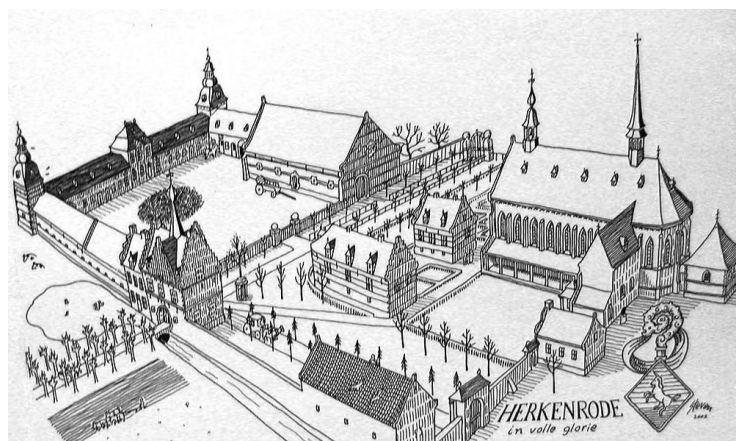
1.4.7.1 De eerste eeuwen (1182 - 1500)

Over de gebouwen van de eerste eeuwen is slechts zeer weinig geweten. Dankzij de aflatbrief die in 1363 verleend werd aan Herkenrode hebben we wel een vrij betrouwbare afbeelding van de 14de eeuwse abdijkerk.

1.4.7.2 16de eeuw

De voorbije eeuwen was de abdij van Herkenrode niet gespaard gebleven van plunderingen en brandstichtingen. Daarnaast trachtte men een striktere naleving van de kloosterregel van Bernardus van Clairvaux te bewerkstelligen. Om deze redenen kreeg de abdij onder impuls van Gertrudis de Lechy en prins-bisschop Evrard van der Marck een volledig aangepast en vernieuwd patrimonium.

De clausure had als doel het creëren van een paradijselijke eiland dat volledig afgesloten was van de buitenwereld en al haar negatieve invloeden. Op die manier zou er een striktere toepassing van de kloostertucht gegarandeerd kunnen worden.

Herkenrode in volle glorie - datum onbekend

De dienstdoende architect was Conrat van Nurembergh. Hij zorgde o.a. voor de herstelling en uitbreiding van de kerk, de bouw van het poortgebouw, de verblijven voor de koordames en het abdissenkwartier.

Daarnaast werd tussen 1542 en 1544 het refugeehuis in Hasselt opgetrokken door Lauwereys Ballen. Hier konden de zusters van Herkenrode terecht in onzekere tijden. Het refugeehuis is vandaag nog steeds te bezichtigen in de Maastrichterstraat te Hasselt. Enkele jaren later werden er ook refugeehuizen gebouwd in Maastricht en Sint-Truiden.

Omstreeks 1545 werd er ook een imposant bedrijvencomplex en een indrukwekkend landbouwbedrijf opgetrokken.

Tot slot werd in 1559 voor de eerst keer het herenhuis vermeld. Dit gebouw werd opgetrokken omdat men geloofde dat men eerder gered zou worden door eucharistievieringen dan door de gebeden van de zustergemeenschap. De nood aan priesters voor het opdragen van de vieringen geeft dan ook de aanleiding tot het bouwen van aparte verblijven voor deze mannelijke leden van de christelijke orde.

1.4.7.3 17de eeuw

Door de aanwezigheid van minstens 50 koordames was er nood aan een nieuwe uitbreiding van de abdij. In 1669 gaf abdijs Anna-Catharina de Lamboy de landmeter Peter Meysman de opdracht om alle eigendommen van de abdij te tekenen en in kaart te brengen.

1.4.7.4 18de eeuw

Ca. 1770 nam abdis Anne de Croÿ een drastische beslissing: de bestaande abdij moest plaatsruimen voor een totale nieuwbouw. Architect Laurent-Benoît Dewez tekende de plannen uit waarvan later enkel het abissenkwartier verwezenlijkt zou worden. Later zou abdis Augustinne van Hamme nog andere plannen laten tekenen door Bartélemy Digneffe. Deze plannen werden echter nooit gerealiseerd.

1.4.7.5 Latere eeuwen

Aan het eind van de 18de eeuw (1797) werden de abdijsgebouwen openbaar verkocht door het Bestuur der Domeinen. Zo kwam het bezit van het domein in handen van Pierre Libotton en Guillaume Claes. De gebouwen kregen een nieuwe functie als nijverheidslokalen of werden gebruikt voor landbouwdoeleinden.

1.5 Archeologische vondsten, een schat aan informatie

Naast schriftelijk bronnen zijn er ook heel wat materiële bronnen terug gevonden in en rond de abdij. Deze bronnen geven ons nieuwe inzichten en helpen om de geschiedenis van de abdij en haar omgeving vollediger te reconstrueren.

1.5.1 Aardewerk in de abdij

Aardewerk uit de 13de eeuw werd o.a. aangetroffen in een kuil die zich achter de refter bevond. Waarom de huisraad gedumpt werd kunnen we niet met honderd procent zekerheid zeggen. Onderzoekers vermoeden dat het gaat om een huisraad die als ouderwets of goedkoop beschouwd werd. Dit wordt verondersteld naar analogie met archeologische onderzoek op andere sites. Een bijkomende reden die deze theorie bevestigt, is dat abdijen vaak een toonaangevende functie hadden wat betreft nieuw en bijzonder gebruiksgoed. Het is dus waarschijnlijk dat men overging naar een meer modieus of duurder tafelgerei.

Dit aardewerk vertelt ons niet alleen iets over de 'modebewustheid' van de abdijsbewoners, maar biedt ons daarnaast nog meer waardevolle informatie. Zo weten we bijvoorbeeld waar het gebruikte aardewerk vandaan kwam, nl. uit het Maasland, Nederlands Limburg (Brunssum en Schinveld) en Elmpt (Maasvallei tussen Roermond en Mönchengladbach). Hieruit kunnen we afleiden dat de abdij een sterke band had met de regio Luik.

De aardewerken bevatten ingekraste merktekens, die kunnen wijzen op het gebruik van verschillende kannen of naar verschillende 'eigenaars'. Het tweede vernoemde idee zou in verband gebracht kunnen worden met de status die de koordames van Herkenrode zich aanmaten.

Verder werd er nog een kleine collectie steengoed aangetroffen. De types en versieringen die aangebracht werden op het vaatwerk, vergemakkelijken de datering van de vondst. Zo werden o.a. de zogenaamde 'medaillonkan' en de 'kikkerkom' aangetroffen in een beerput achter het herenhuis. Beide voorwerpen komen uit de jaren 1580 tot 1620. Men vermoedt dat deze vondsten gebruikt werden bij plechtigheden zoals bijvoorbeeld lekenhuwelijken of intredeplechtigheden in de abdij.

1.5.2 Dierlijke en plantaardige restanten

Naast de abdij als spiritueel centrum moeten we de abdij ook bekijken als een groot landbouwbedrijf dat in zijn eigen behoefte moest voorzien. Organische restanten vertellen ons wat meer over de eet- en drinkgewoonten van de bewoners van Herkenrode. Naast deze vondsten geven pachtcontracten een beeld van de eetcultuur en in zeker mate de economische activiteiten op de abdij.

Dierlijke resten bevestigen ons dat de abdij van Herkenrode een rijke keuken kende. Zo kende men een uitgebreid gamma aan vis; zowel zoetwatervis als zeevis. Verder maakte ook pluimvee en de beste delen van schapen en runderen deel uit van het menu.

Ook plantenresten geven ons een inzicht in het gebruik van kruiden en planten in Herkenrode. Bovendien kunnen we afleiden dat deze landbouwgewassen, fruit en kruiden gebruikt werden voor verschillende doeleinden.

1.5.2.1 Veeteelt

Het abdijsdomein bezat nauwelijks weilanden waar vee op kon grazen. Tot de 18de eeuw was het gebruikelijk dat het vee geplaatst werd op beemden, akkers, heiden en bossen. De belangrijkste soorten vee waren melkvee, schapen en varkens. Daarnaast trof men er ook pluimvee aan.

1.5.2.2 Jacht

Voor de inwoners van Herkenrode, meer bepaald de abdissen en koordames, was het niet ongebruikelijk om deel te nemen aan de jacht. Hieruit kunnen we afleiden dat ze er wel degelijk een adellijke levensstijl op na hielden. Hun heerlijke pachtrechten gaven hen de toestemming om te jagen op het abdijdomein en de landbouwgronden van de pachthoeven. Zo moesten pachters de jagers voorzien van inwoon tijdens het jachtseizoen.

1.5.2.3 Visteelt en vangst

Omdat vis het menu van de abdij kleurde, moesten de inwoners van Herkenrode zich verzekeren van een grote toevoer aan zoetwatervissen. Om die reden werden er verschillende zoetwatervijvers aangelegd over het hele abdijdomein.

Bovendien was visvangst op beken en rivieren, net als de jacht, een heerlijk recht.

1.5.2.4 Landbouwgewassen

Rond 1670 bezat de abdij ongeveer 2900 ha landbouwgrond waarop verschillende gewassen verbouwd werden. Welke gewassen dat waren was afhankelijk van een aantal factoren: de vraag op de markt, de behoeften van de abdij zelf en de bodem van de landbouwgronden.

De abdij was betrokken met het hele proces van landbouwgoederen: van productie tot consumptie. Zoals eerder vermeld hadden landbouwgewassen heel uiteenlopende doeleinden. Ze konden bv. dienen als grondstof voor, lamp- smeer- braad- en bakolie, maar ook voor de productie van bier. Verder werden de landbouwgewassen ook gebruikt bij het maken van touw, zeildoeken, grof linnen, zeep en veevoeder.

1.5.2.5 Fruitteelt

Heel wat resten van pitten (appel-, kersen-, druiven- en heel wat andere pitten) wijzen erop dat ook fruit op de tafel stond in de abdij. Men weet dat de abdij enkele boomgaarden in haar bezit had, maar men kan niet met zekerheid zeggen of deze alle soorten fruit voorbrachten die in de abdij gegeten werden.

Naar alle waarschijnlijkheid zal de abdij voor 1600 druiven verbouwd hebben op kleine schaal. Dit kunnen we afleiden aan het toponiem 'wijngaardveld' op het domein Huldelingen. 20 jaar later was de druiventeelt in onze gewesten echter volledig verdwenen. Dit wil echter niet zeggen dat er geen wijn meer gedronken werd (en dit vooral door de koordames). Wijn werd vanaf dan ingevoerd uit het Rijngebied.

Daarnaast werden pachters d.m.v. het pachtcontract verplicht enkele fruitbomen te planten (vooral appelbomen en perelaars) en een deel van de opbrengst af te staan aan de abdij.

1.5.2.6 Kruiden

Ook kruiden waren zeer belangrijk voor de abdij. Dit weten we o.a. doordat de abdij zich vaak liet betalen met specerijen. Daarenboven waren pachters verplicht een deel van het pachtgeld uit te betalen in specerijen.

De abdij was in het bezit van zowel inheemse als exotische kruiden. Naast deze kruiden kende men ook een uitgebreid gamma aan medicinale kruiden.

1.5.3 Een abdij vol mensen

Tijdens het archeologisch onderzoek van de abdijsite van Herkenrode werden er ongeveer een 70-tal menselijke resten aangetroffen. Het aantal opgegraven resten echter, staat waarschijnlijk niet in verhouding met het aantal mensen die er effectief begraven werden. De verklaring hiervoor is o.a. dat de meerderheid van de graven wellicht verdwenen door de vele bouwwerken die in de loop der eeuwen werden uitgevoerd. Ook was het zo dat van tijd tot tijd oude graven op hun beurt plaatst moesten maken voor nieuwe graven. Archeologisch onderzoek kan ons dus niet zeggen hoeveel mensen er exact hun laatste rustplaats vonden op Herkenrode, maar het stelt ons wél in staat om o.a. de leeftijd, het geslacht en de gezondheidstoestand van de mensen in te schatten a.d.h.v. de stoffelijke resten.

1.5.3.1 Gezondheid

De lichaamslengte van de stoffelijke overschotten gevonden op de abdij van Herkenrode, is een van de parameters om na te gaan hoe zat met de gezondheidstoestand van de inwoners van de abdij. Omdat alle 9 gemeten individuen een gemiddelde lengte hadden die overeen kwam met de gemiddelde lengte van de inwoners elders (zowel binnen- als buitenland), kan men concluderen dat de algemene gezondheidstoestand van de bewoners op Herkenrode vrij goed was.

Bij een aantal skeletten werden er sporen van overbelasting aan ruggenwervels en botten vastgesteld. Dit wijst erop dat de inwoners van Herkenrode zware lichamelijke arbeid moesten verrichten. Het ging hier waarschijnlijk niet om lichamen van de koordames, om de lichamen van de werkzusters.

Er werden slechts 7 individuen met beenvliesontsteking aangetroffen. Gezien de bevolking in de middeleeuwen vaak te kampen kreeg met infectieziekten, kunnen we er met dit kleine aantal vanuit gaan dat de populatie van Herkenrode relatief gezond was.

1.5.3.2 Vrouwen en mannen?

Hoewel Herkenrode een vrouwenabdij was, werden er ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke skeletten aangetroffen. Toch moeten we voorzichtig zijn met deze archeologische informatie, aangezien de grote meerderheid van de botfragmenten niet met zekerheid naar geslacht geïdentificeerd kon worden. Dat er ook mannen en kinderen leefden in een vrouwenabdij is niet merkwaardig. Het kan gaan om familieleden, mannelijke religieuzen, geprivilegieerde burgers, pachters van de abdijsite, gasten, pelgrims en personeel³⁴.

³⁴ SMETS, J., HAESEVOETS, G., *Gidsenbundel abdijsite Herkenrode*, Hasselt, Belevingscentrum Herkenrode, p. 111.

1.5.3.3 Hygiëne

De stoffelijke resten van Herkenrode laten duidelijk merken dat er in die periode nog geen, of zeer beperkte aandacht was voor mond- en tandhygiëne. Tandbederf, tandsteen en abcessen waren vaak voorkomende problemen.

1.5.3.4 Begrafenisrituelen

Dankzij het onderzoek zijn we ook wat meer te weten gekomen over de manier van begraven die toen van toepassing was. De individuen werden begraven met hun hoofd naar het westen en hun voeten naar het oosten. De armen werden gekruist op de borst of over het bekken, of werden langs het lichaam gelegd. Men weet dat het om christelijke graven gaat omdat er geen bijgiften (grafgiften) of persoonlijke objecten aangetroffen werden.

De lichamen konden op verschillende manieren begraven worden. De eenvoudigste teraardebestelling was een kuilgraf. De overledene werd in lijkdoeken gewikkeld en vervolgens in een kuil geplaatst. Een tweede optie was de bijzetting in een houten kist. Tot slot kon men ook bijgezet worden in een bakstenen grafkelder, hetgeen enkel was weggelegd voor belangrijkste personen.

2 Gidsenbundel

,* Gidsbundel *,

Gedetailleerde beschrijving van de opdrachten in het belevingscentrum van de abdij van Herkenrode

In het kader van mijn eindwerk heb ik ervoor gezorgd dat het domein van Herkenrode zijn geheime tijdsportalen opent, op een manier waarop leerlingen van de eerste graad met ogen vol verwondering komen te staan.

Maargebeurde sprookjes, 'tijdreizende muziek' en bekljvende doe-opdrachten zorgen ervoor dat de leerlingen echt in de mogelijkheid zijn om te reizen naar een tijd, waarin de wereld nog magisch was, en gehuld in een wolk van mysterie.

Herkenrode anno 1250.

Open je ogen -

- je bent er altijd al geweest...

Deel 1 : Reizen in de tijd

- Inhoud: algemene info Herkenrode + de bewoners van de abdij.
- Werkvorm: Lied met ondersteunend beeldmateriaal + begeleidde minizoektocht met opdrachten.
- Begeleiding: gids + actrice abdis Mechtildis.
- Materiaal: USB-stick met lied + bijpassende beelden, PC, beamer + boxen, verkleedkleden voor lln., verkleedkleden voor de abdis.
- Timing: 15 min

De leerlingen nemen plaats in de teletijdmachine. Terwijl de leerlingen luisteren naar het Herkenrode-lied, dat ondersteund wordt met verduidelijkend beeldmateriaal vliegen de leerlingen over de grenzen van tijd en ruimte heen.

Aangekomen in het verleden, mogen de leerlingen zich verkleeden. De gids vertelt hen dat dit het veiligste is, omdat het beter is dat zo weinig mogelijk mensen uit het verleden weten dat de leerlingen uit de toekomst komen. De gids vertelt dat de leerlingen zich mogen verkleeden als bewoners van de abdij. De leerlingen mogen willekeurig een bepaald kledingstuk uitkiezen en aantrekken. Er zijn zwarte kledingstukken (de kleding van de koorzusters) en er zijn bruine pijen (de kleding van de werkszusters).

Wanneer iedereen omgekleed is, vraagt de gids plots om volledige stilte. Hij benadrukt dat de baas van de bewoners van de abdij zich hier ergens schuilhoudt. De gids vertelt dat de baas van een abdij een abdis wordt genoemd. Hij deelt ook mee dat de abdis een hele strenge mevrouw is, die van stilte houdt en boos is zijn wanneer er te hard wordt rondgerend, of wanneer er teveel lawaai gemaakt wordt.

De gids vraagt aan de leerlingen om op zoek te gaan naar de abdis en verklapt hen dat haar naam Mechtildis is. (Mechtildis zal zich verstoppen op de eerste verdieping, waar zij bezig is met het lezen van een boek). Wanneer de leerlingen twijfelen of de mevrouw die ze voor ogen hebben al dan niet de abdis is die ze zoeken, kunnen ze vragen naar haar naam. Wanneer de leerlingen zeker weten dat ze Mechtildis gevonden hebben, vragen ze haar beleefd of ze mee wil komen naar beneden.

Enmaal beneden angekommen, vraagt de gids of de leerlingengood willen kijken naar de kledij van de abdis. De gids vraagt wat de verschillen zijn tussen de kledij van de abdis en de kledij die zij zelf dragen. De gids vertelt aan de leerlingen dat de koorzusters, die zwarte kleren droegen, minder hard moesten werken dan de werkzusters die bruine kleren droegen. De werkzusters maakten vooral schoon en bereidden de maaltijden, terwijl de koorzusters vaak studeerden of handwerkjes maakten.

abdis Catharina van Goer (1561 - 1579)

* - * Lied van een eenhoorn * - *

Wie gaat er mee met ons vandaag,
op een geheime reis?
naar een heel ver verleden
soms donker en soms grijs

We doen snel onze ogen dicht
de tijd, die raast voorbij
Hier was heel lang geleden
een prachtige abdij

Wie woonden daar?
ver weg van, d' andere mensen
zo heel alleen?
Wie werkten daar
gekleed in, zwarte gewaden?
wie leefden daar?

Wie gaat er mee met ons vandaag,
op een geheime reis?
naar een heel ver verleden
soms donker en soms grijs

We doen snel onze ogen dicht
de tijd, die raast voorbij
Hier was heel lang geleden
een prachtige abdij

een heel mooi dier
verschijnend, in verre velden
wat zou dat zijn?
Waar is het nu?
verdwenen, tussen de sterren
een groot geheim?

droom met ons mee
en sluit nu, heel vlug je ogen
hoe was het toen?
We reizen naar
honderderden jaren geleden
We zijn er haast!

Wie gaat er mee met ons vandaag,
op een geheime reis?
naar een heel ver verleden
soms donker en soms grijs

We doen snel onze ogen dicht
de tijd, die raast voorbij
Hier was heel lang geleden
een prachtige abdij

Deel 2 : Een heel mooi dier verschijnend in verre velden...

- Inhoud: De eenhoorn als symbool van de abdij van Herkenrode
- Werkvorm: minizoektocht + afbeelding gericht bestuderen + bijpassende vragen
- Begeleiding: gids
- Materiaal: bekertjes met eenhoorn + water + afbeelding eenhoorn en wapenschild van Herkenrode
- Timing: 5 min

De leerlingen krijgen een drankje dat hen zal beschermen tijdens hun verblijf in het verleden. Wanneer ze het drankje leegdrinken, merken ze dat er vanaf de bodem een mysterieus dier naar hen gluurde...

Er wordt aan de leerling gevraagd of ze het mysterieuze dier, dat op de bodem van hun bekertje verscheen, al eens eerder zagen. De gids vertelt dat de eenhoorn staat voor enorme dapperheid, omdat een eenhoorn heel erg sterk is. Enkel de zusters die op de abdij woonden, konden de woeste eenhoorn temmen door hem zachtjes te strelen.

De gids vraagt de leerlingen om in de ruimte op zoek te gaan naar een eenhoorn en hem op gepaste wijze te temmen.

De gids vertelt de leerlingen dat een eenhoorn een kruising is van drie dieren. (leeuw, paard, geit (bok)). De leerlingen moeten zeggen van welke drie dieren de eenhoorn een kruising is. Ze moeten hun antwoord ook staven met behulp van de afbeelding die ze te zien krijgen. De leerlingen maken een keuze uit volgende dieren; paard, olifant, kat, hond, leeuw, schildpad, vogel, geit.)

De gids vertelt dat de abdij van Herkenrode ook een wapenschild had. De leerlingen bekijken het wapenschild en verklaren waarom de abdij voor dit wapenschild gekozen zou hebben. (De eenhoorn staat symbool voor de abdij. Enkel de zusters die op de abdij woonden, konden een woeste eenhoorn temmen.)

Deel 3 : De graaf van Loon, een levensecht sprookje...

- Inhoud: De graaf van Loon laat de abdij bouwen als begraafplaats voor zichzelf en zijn nageslacht. Hij doet dit met de bedoeling om na zijn dood zo snel mogelijk de 'hemel' te betreden.
- Werkvorm: verhaal ondersteund met kleipopjes + actieve quiz met verwerkingsopdrachten.
- Begeleiding: gids
- Materiaal: kleipopjes, decor op draaischijf, USB-stick met verhaal, PC, beamer + boxen, USB-stick met muziek, twee dozen, kledij zuster, maliënkolder + helm.
- Timing: 30 min

Uitleg door de gids:

Er wordt verteld dat leerlingen vanaf nu enkele belangrijke opdrachten zullen moeten uitvoeren. Per goed uitgevoerde opdracht, kunnen de leerlingen per klas of per groep telkens één paar 'biddende zusterhandjes' verdienen. Het is de bedoeling zoveel mogelijk biddende zusterhandjes te verzamelen, opdat de graaf minder tijd zou moeten doorbrengen in het grote vuur en sneller naar de hemel zou kunnen gaan. Bij de vragen bij het verhaal kan de groep per juist antwoord één paar biddend handjes verzamelen.

Verhaal:

Het sprookje over de graaf van Loon wordt afgespeeld. Om de inhoud te verduidelijken, wordt het verhaal door de gids ondersteund met een aangepast decor op draaischijf en kleipopjes die zich in de ruimte bewegen in de maat van het verhaal.

Klassikale vragen bij het verhaal:

- Welk poppetje vertelde het verhaal?
- Welk poppetje is ridder, pater, koorzuster, God,...
- Vertel kort wie elk poppetje is en wat hij/zij doet
- Waarom staat dit vuur vlakbij de hemel?
- Vertel kort iets meer over het kasteel, de hemel en de abdij
- Wie wilde de abdij van Herkenrode laten bouwen?
- Waarom wilde de graaf de abdij van Herkenrode laten bouwen?
- Bestaat de abdij van Herkenrode vandaag nog steeds?

Wanneer de leerlingen de correcte antwoord geven, verdient de klas één paar biddende zusterhandjes.

Klassikale opdracht:

Twee kisten worden doorgegeven wanneer er middeleeuwse muziek op de achtergrond speelt. Wanneer de muziek stopt, plaatsten de twee leerlingen die een kist in de handen hebben zich in het midden van de kring. De gids vertelt dat er in beide kisten een bepaald soort kleding zit. In één kist zit de kledij van de ridder uit het verhaal, en in een andere kist zit de kledij van een zuster. Het is de bedoeling dat de twee leerlingen in het midden van de kring uitzoeken in welke kist de kleding van zuster en de kleding van de ridder opgeborgen zit. Uiteraard mogen de andere leerlingentips geven. De leerlingen zouden het antwoord moeten kunnen vinden op basis van het gewicht van de kisten die ze allemaal in handen gehad hebben. De kledij van een ridder weegt beduidend zwaarder dan de kledij van een zuster. Wanneer de leerlingen het correcte antwoord geven, verdient de klas één paar biddende zusterhandjes.

De kledingkisten worden een voor een opengemaakt. De maliënkolder en de helm van de graaf worden doorgegeven in de kring. De leerlingen bespreken in de kring, samen met de gids, waarom de graaf dit soort kledij droeg. Ze linken dit ook aan het verhaal van de graaf van Loon, waarin er verteld wordt dat er in 1300 veel oorlogen plaatsvonden waarin er vele ridders sneuvelden.

Er wordt aan de leerling gevraagd om in de volgende ruimte op zoek te gaan naar het graf van graaf Gerard van Loon. De gids vertelt dat het bidden op twee manieren kon gebeuren; door het samenvouwen van de handen, of door het tegen elkaar leggen van de handpalmen. De leerlingen kiezen een houding van de handen naar keuze en bidden bij het graf. De gids vertelt dat het vaak heel stil gemaakt werd tijdens het bidden.

De gids stelt de volgende vragen:

(Bij elk correct antwoord van de leerlingen verdient de klas één paar biddende zusterhandjes.)

- Waarom was het belangrijk om te bidden bij het graf van de graaf?
- Als de graaf mocht kiezen, wie zou hij dan kiezen om voor hem te bidden? Waarom?
- Aan wie moeten we tijdens het bidden vragen of de graaf sneller de hemel binnen mag? Welk kleipoppetje?

* * Verhaal 'Gerard van Loon en het ontstaan van Herkenrode' * *

Mijn naam was Gerard. Gerard van Loon. Honderden jaren geleden leefde ik hier vlakbij de abdij, in mijn kasteel. De mensen noemden mij 'graaf Gerard van Loon'. Dat was niet zo gek, want ik was ook echt een graaf. En een hele trotse nog wel ook.

De keizer was de baas van het land waarin ik woonde, maar ik als graaf was ook een erg belangrijk man. Ik was de baas over een stukje van het land van onze koning. Dat stukje land vond ik zelf het allermooist. Het kreeg een heel bijzondere naam. Het graafschap Loon.

Het was ook in dat graafschap Loon, waar het kasteel stond waarin ik woonde. De abdij, bestond nog niet. Op een koude winterochtend, terwijl het haardvuur nog goed brandde, ontwaakte ik in mijn prachtige hemelbed. Toch had ik niet goed geslapen. De hele nacht had ik liggen piekeren.

Het was oorlog, maar dat was in mijn tijd niet zo heel bijzonder. Er was haast altijd wel ergens een oorlog aan de gang. Ik als graaf vocht dan natuurlijk mee, als ridder. We droegen de beste ridderkledij en hadden de stevigste helmen op onze hoofden. In onze handen hielden we onze scherpe zwaarden stevig vast, terwijl ze schitterden in het zonlicht.

De oorlogen waren vreselijk. Hoe goed we onszelf ook probeerden te beschermen, toch stierven er elke dag veel te veel ridders. Er waren dagen waarin we niets anders zagen dan het bloed van onze riddervrienden dat snel of langzaam uit hun net dode lichaam kwam.

Ikzelf was, zoals vele anderen, ook bang om dood te gaan. Het was ook daarover dat ik de hele nacht had liggen piekeren. De priesters in ons graafschap Loon, hielden er van om mij en alle andere mensen, zo vaak als ze maar konden, te vertellen wat er zou gebeuren wanneer we zouden sterben.

Het waren helemaal geen leuke verhalen om naar te luisteren. De priesters vertelden ons dat je na je dood in een groot vuur zou gegoooid worden. Niemand in ons graafschap twijfelde aan de verhalen van de priesters, want in de tijd waarin ik leefde, waren priesters heel erg belangrijke mensen.

Maar goed, mijn verhaal en ook dat van de priesters, gaat nog verder. Wat je zeker weten moet, is dat hoe slechter je geleefd had, hoe langer je in dat vuur moest blijven zitten. Dus wanneer je het nu leuk vond om van anderen te stelen, of om lelijke woorden hardop te gaan roepen, dan kon je maar beter heel goed uitkijken.

Uiteindelijk mocht je er gelukkig na een tijdje bijna altijd wel weer uit. Als het vuur uiteindelijk zou doven, dan mocht je de hemel binnenkomen, waar ook Jezus en zijn papa God woonden, en waar het heel gezellig was. Ik hoef jullie natuurlijk niet uit te leggen dat niemand zin had om veel tijd in dat vuur door te brengen, want dat prikte, zoals ze zeiden, nogal aan je billen...

Nu is het zo dat diezelfde priesters op een dag nieuws verkondigden waarvan ik helemaal ging duizelen. Wat ze vertelden was zo ongelooflijk dat ik het bijna niet geloven kon. Ik spitste mijn oren toen de priester langzaam zei dat Jezus en zijn papa God verteld hadden dat er ook nog een ander middel bestond om na je dood sneller uit dat vuur te kunnen kruipen. Het enige dat je hoefde te doen om pijlsnel de hemel binnen te komen, was mensen zoeken die voor je wilden bidden, nadat je was gestorven. Hoe meer mensen er voor je zouden bidden, hoe minder lang dat je je billen laten branden moest, zelfs al had je niet altijd heel erg goed geleefd.

Dat nieuws bracht me tijdens mijn piekernacht op een schitterend idee! Ik moest gewoon zoeken naar de mensen die het best konden bidden van iedereen op de hele wereld. Als ik heel veel van die goede bidders vinden zou, dan hoefde ik misschien maar enkele seconden in dat grote vuur te blijven. Of wie weet, als ik nu echt héél veel en héél goede bidders vinden zou, was het misschien wel mogelijk om helemaal aan dat vagebuur te ontsnappen?

Ik had al gehoord dat meisjes veel beter konden bidden dan jongens, dus het waren meisjes die ik nodig had, heel veel meisjes. En de meisjes die het allerbeste konden bidden, waren zij die zo speciaal waren dat ze zelfs de meest woeste eenhoorn tot rust konden brengen. Ik kende dat soort meisjes. Ik had ze al eens eerder gezien. Ze leefden altijd samen in grote groepen, in een abdij en droegen lange zwarte kleren. Ze vulden hun dagen met bidden, werken en lezen.

Ik kreeg het schitterende idee dat ik ervoor moest zorgen dat ik dan begraven zou moeten worden in een abdij. De vele meisje die in de abdij woonden, zouden dan na mijn dood voor mij kunnen bidden en ervoor zorgen dat ik misschien wel onmiddellijk de hemel kon binnenkomen. Tranen van blijdschap liepen over mijn wangen, toen ik eraan dacht hoe prachtig mijn graf er zou gaan uitzien. Ik, Gerard van Loon, zou begraven worden in een abdij...

Dat er geen abdij in de buurt van mijn kasteel te vinden was, vond ik helemaal niet erg. Als graaf had ik geld genoeg. Alles wat ik moest doen, was het uitkiezen van een mooi en groot stuk grond. En dat, DAT, is wat ik deed... Ik bouwde een abdij. De abdij, van Herkenrode...

Deel 4 : En de zuster vertelt...!

- Inhoud: o.a. schedels van heiligen lokken pelgrims naar de abdij. Deze pelgrims schenken geld aan de abdij, waardoor Herkenrode steeds rijker wordt.
- Werkvorm: Uitleg via filmfragmenten: 'een zuster aan het woord' + actieve verwerkingsopdrachten.
- Begeleiding: gids
- Materiaal: PC, beamer + boxen, USB-stick met film, kaartjes met schedels.
- Timing: 15 min

Film

Take 1: geld tellen

Er wordt een video getoond van een zuster die rond het jaar 1300 leefde, in de abdij van Herkenrode. In het filmpje is te zien dat de zuster druk bezig is met het tellen van (veel) geld. Plots schrikt de zuster op wanneer zij merkt dat zij bespioneerd wordt door de leerlingen. Ze komt dichterbij de camera en vraagt of de leerlingen willen weten waarom er zoveel geld zit in het schatkistje van de abdij. Terwijl ze haar mond opendoet om het geheim te verklappen, aarzelt ze en bedenkt zich vervolgens. Ze deelt mee dat ze haar geheim niet zomaar prijs wil geven. Ze wil eerst testen of de kinderen wel verstandig genoeg zijn. Enkel met verstandige kinderen wil zij haar geheim delen.

De zuster opent haar handen en maakt een magische beweging. In haar hand verschijnt een menselijke schedel. Ze vraagt of de leerlingen in de ruimte op zoek willen gaan naar 'voorwerpen' die er net hetzelfde uitzien dan het 'voorwerp' dat ze in haar handen heeft. Enkel wanneer de leerlingen erin slagen om enkele andere van deze 'voorwerpen' in de ruimte te ontdekken, wil ze verder spreken. De gids pauzeert de video.

(= opdracht 1 → wanneer de klas erin slaagt de schedels in de ruimte te ontdekken, ontvangt de klas één paar biddende handjes.)

Wanneer de schedels gevonden worden, vraagt de gids aan de leerlingen wat die 'voorwerpen' eigenlijk zijn. De leerlingen antwoorden dat het schedels zijn van een mens. (= opdracht 2 → wanneer de klas een juist antwoord geeft, ontvangt de klas één paar biddende handjes)

Take 2: De heiligenschedels

De video wordt weer opgestart. De zuster is nu bereid om te vertellen waarom er zoveel geld zit in de schatkist van de abdij van Herkenrode. De schedels zorgen er nl. voor dat de schatkist van de abdij boordevol muntstukken zit. De zuster verklapt aan de leerlingen dat de schedels die zij gevonden hebben, schedels zijn van heiligen.

Ze verduidelijkt het begrip 'heilige' door uit te leggen dat er ook mensen bestaan die niets anders doen dan andere mensen helpen. Deze mensen doen bijna nooit dingen die ze zelf leuk vinden, alles wat ze doen gebeurt vooral om anderen te helpen. Mensen die heilig zijn worden heiligen genoemd. Wanneer een heilige sterft, blijft er van hun lichaam ook nog een skelet en een schedel over. Dit is heel normaal, want heiligen zijn tenslotte ook maar mensen. En wanneer er een mens sterft, dan blijft er nu eenmaal een skelet en een schedel over.

Wanneer je kon bidden op een plaats waar zich ergens een schedel van een heilige bevond, dan kon je véél beter bidden. Eén keer bidden mét schedel was gelijk aan honderd keer bidden zonder schedel in de buurt. Als je dan bad in de buurt van zulke schedels moest je bv. minder lang in het grote vuur blijven en mocht je sneller de hemel binnenkomen en bij God zijn. In de abdij van Herkenrode, hadden ze ook zulke schedels. Er waren heel veel mensen die van heel ver wilden komen, om te kunnen bidden bij zo'n schedel. Iedereen die wilde bidden op de abdij van Herkenrode, moest bij het binnenkomen een goudstuk betalen. Op dit moment pauzeert de gids de film.

De gids vraagt of de leerlingen nu begrijpen hoe het komt dat er in de schatkist van de abdij zoveel goudstukken zaten. (= opdracht 3 → wanneer de klas een juist antwoord geeft, ontvangt de klas één paar biddende handjes)
Indien het antwoord niet meteen komt, verduidelijkt de gids de uitleg van de zuster. Hij zorgt ervoor dat de leerlingen begrijpen dat de heiligenschedels mensen naar de abdij lokten, omdat de mensen graag wilden bidden in de buurt van zo'n schedel van een heilige.

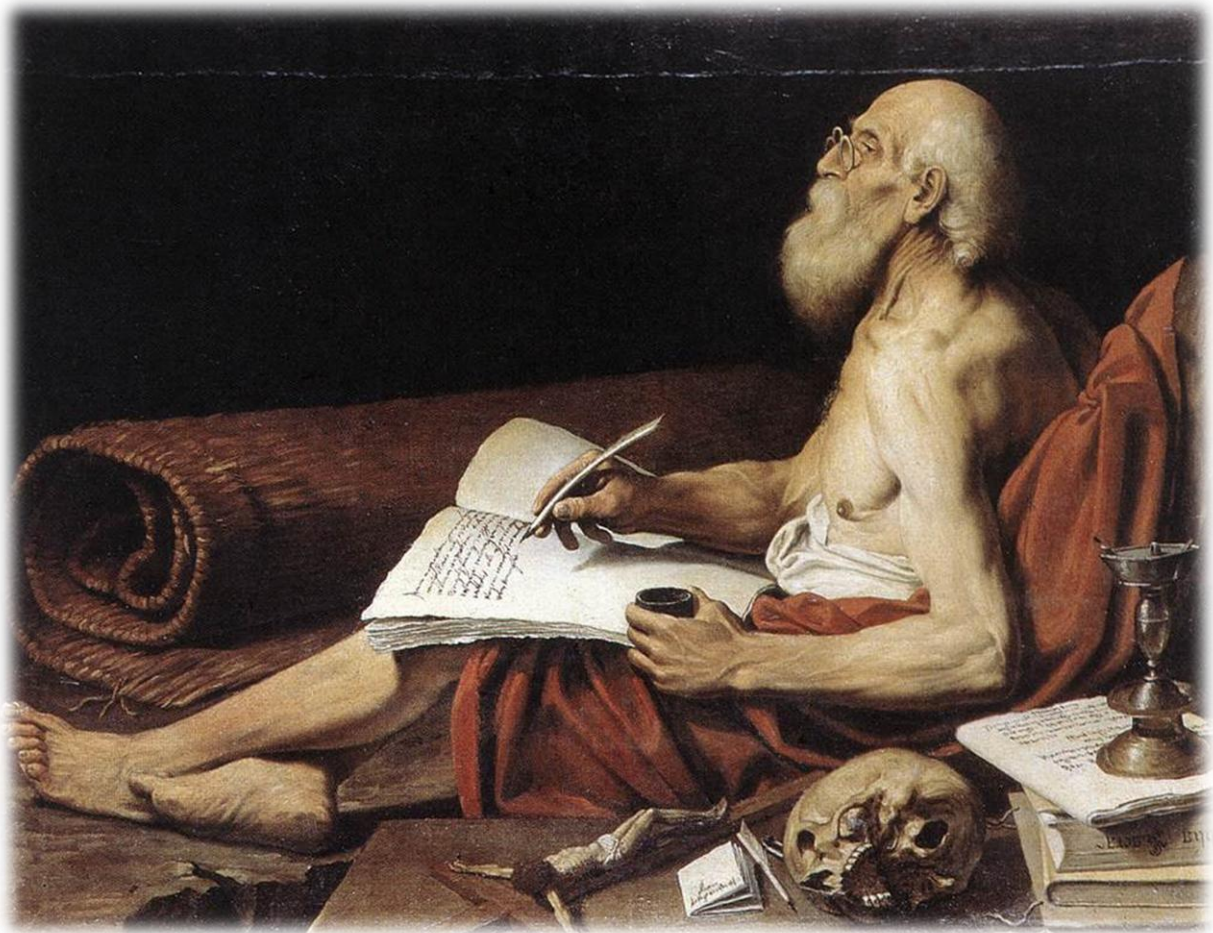
Take 3: Het dagboek van de priester

De zuster vervolgt haar verhaal:

Omdat jullie zulke flinke en slimme kinderen zijn, wil ik jullie nog wel iets meer vertellen over onze abdij. Af en toe gebeuren er hier echt wel heel speciale dingen. De priester uit ons dorp houdt een dagboek bij, en wanneer er iets heel belangrijks gebeurt, schrijft hij dat in zijn dagboek op.

Gisteren zat onze pastoor uren lang op zijn kamer. Omdat ik me afvroeg wat hij aan het doen was, besloot ik stiekem door het sleutelgat te kijken. Toen ik dat deed zag ik dat hij heel druk bezig was met het schrijven in zijn dagboek. Ik was enorm nieuwsgierig en wilde écht graag weten wat hij daar aan allemaal aan het opschrijven was. Toen de priester zijn kamer verliet om te gaan eten, sloop ik stiekem zijn kamer binnen, en nam het dagboek mee. (toont dagboek) Ik moest en zou weten wat er in dat dagboek stond...

Willen jullie het ook weten? Sluit dan jullie ogen... Wanneer ik langzaam over dit boek zal wrijven, zal je de stem horen van onze priester . Je zal uit zijn mond horen wat hij in het dagboek schreef...

, Dagboekfragment; de priester vertelt...*,*

In onze abdij hebben wij schedels van heiligen. Heel veel mensen komen van erg ver om in onze abdij te bidden. Het liefst van al willen ze bidden in de buurt van een schedel van een heilige. Wanneer ze dat kunnen doen, moeten ze na hun dood minder lang in het grote vuur blijven en kunnen ze veel sneller naar de hemel gaan. Iedereen die bidden wil in onze abdij, in de buurt van zo'n schedel, moet daar een flink muntstuk voor betalen.

In sommige kerken en abdijen willen ze ook veel geld van de mensen ontvangen. Ze tonen dan een schedel aan de mensen en zeggen dat het de schedel van een heilige is. Maar ze liegen! Het is geen schedel van een heilige, maar de schedel van een gewoon mens!! Ze laten dus de mensen veel geld betalen om te bidden bij een valse schedel van een heilige. Zoiets is echt ongelooflijk gemeen.

Wij willen de mensen die hier op Herkenrode komen bidden duidelijk maken dat de schedels die wij in ons bezit hebben, schedels zijn van échte heiligen. Tot gisteren wist ik niet hoe ik dit kon doen, maar zopas gebeurde er iets dat alles zou veranderen...

Gisteren klopte er een wonderbaarlijk meisje op de deur van onze abdijpoort. Niets vermoedend deed ik open. En daar stond ze dan... Haar naam was.. Elisabeth van Spalbeek. Elisabeth kon iets, dat niemand anders kon. Zij kon zeggen of een schedel van een gewoon mens, of van een heilige was. Ze nam de schedel in haar hand en voelde eraan, legde haar wang ertegen en fluisterden dan zachtjes... of de schedel van een heilige was, of van een gewoon mens.

Ik ben zo blij dat ik nu iemand ken die aan de bidders op Herkenrode kan vertellen, dat onze schedels he-le-maal echt zijn, echte schedels, afkomstig van een heilige...

Na afloop van het voorleesmoment van de priester, pauzeert de gids de film. De gids vraagt of de leerlingen ook kunnen zien of een schedel al dan niet afkomstig is van een heilige. (= opdracht 4 → de groepjes die erin slagen om de opdracht correct uit te voeren, ontvangen een paar biddende handjes)

Elk groepje van 4 leerlingen ontvangt 8 kaartjes. Op 4 van de 8 kaartjes zien de leerlingen een schedel en op de vier andere kaartjes zien ze een afbeelding van een dier of van een heilige. Het is de bedoeling dat de leerlingen de juiste schedel verbinden met de juiste afbeelding.

Take 4: afscheid en dankwoord

De zuster sluit af:

Ik vond het heel fijn dat ik jullie vandaag enkele geheimen van onze abdij mocht vertellen. Ik wens jullie hier nog een leuke dag én een veilige reis in de tijd, als jullie straks weer huiswaarts keren.

Deel 5: Ja, wij lusten er wat van...maar niet alles!

- Inhoud: De zusters waren zelfvoorzienend wat betreft hun levensonderhoud. Ze aten veel vis, maar soms ook vlees. Konijn mochten ze niet eten, omdat het dier 'snel kwekend' was.
- Werkvorm: levensecht memory-spel
- Begeleiding: gids
- Materiaal: middeleeuws eetgerei, muziek, foto's van de dieren, handdoeken om over de dieren heen te leggen, een tafeltje waarop de afbeeldingen gelegd kunnen worden opdat de leerlingen kunnen rechtstaan tijdens het spel.
- Timing: 15 min

Levensechte eet-je-buikje-vol-memory

Op de tafel liggen allemaal dieren die de zusters wel eens gebruikten om een maaltijd mee te bereiden. Elk dier is echter bedekt met een handdoek. Op de grond liggen er enkele foto's van dezelfde dieren, maar dan in 'levende lijve'.

De leerlingen gaan in een kring zitten terwijl er middeleeuwse muziek speelt op de achtergrond. De leerlingen geven middeleeuwse eetgerei de kring door. Wanneer het lied stopt, gaan we verder met de II. die op dat moment het eetgerei in zijn handen heeft. Deze leerling draait een foto om, en tilt één handdoek omhoog. Het is de bedoeling dat de II. de 'matchende' dieren bij elkaar zoekt.

Ook wordt er aan de leerlingen verteld dat er net één foto méér is, dan dat er dieren op de tafel liggen. Het kaartje dat overblijft zal op het einde van het spel aantonen wélk dier er dus niet opgegeten mocht worden; het konijn. Wanneer de leerlingen dit ontdekt hebben, mag het spel stoppen en verdient de klas één paar biddende handjes. (Niets belet echter om het spel gewoon uit te spelen).

Deel 6: Terugreis naar het heden...

De leerlingenkeren terug naar de graaf. De welverdiende biddende handjes worden bij de graaf gelegd, in de hoop dat hij nu sneller de hemel binnen kan. Er wordt afscheid genomen en de kinderen verzamelen om huiswaarts te keren.

Einde

3 Eindtermen en leerplandoelen bij het educatief project

- Onderwijsnet: Go!
- Leergebied: Wereldoriëntatie
- Onderwijsniveau: lager onderwijs
- Leerplannummer: 2010/3
- Nummer inspectie: 2010/187/1//D

Domein tijd

3.4.2 Dagelijkse tijd - Ordenen van de tijd

- 3.4.2. 5 (ET 5.2)
Ervaren en verwoorden dat niet iedereen dezelfde tijdsinvulling, dagindeling, weekindeling ... heeft; bijv. het daggebruik van anderen (een ouder, zus, broer ...) beschrijven en dit vergelijken met eigen daggebruik.

3.4.5 Historische tijd

- 3.4.5. 16 (ET 5.8 + ET 7)
Enkele actuele toestanden en gebeurtenissen uit de regio relateren aan het verleden (gebouwen, feestdagen, tradities ...).
- 3.4.5. 17 (ET 5.8)
Elementen uit de omgeving als historisch herkennen
- 3.4.5. 18 (ET 5.8 + ET 7)
Eenvoudige geschiedkundige informatie halen uit historische sporen uit de omgeving (gebouwen, straatnamen, kerkhoven, voorwerpen ...).
- 3.4.5. 20 (ET 5.8 ET 7)
Eenvoudige informatie halen uit historische geschriften, prenten, schilderijen, foto's, films ... die handelen over de omgeving.
- 3.4.5. 22 (ET 5.8 + ET 7)
Actuele toestanden over de eigen omgeving, die voor kinderen herkenbaar zijn, aan de hand van gepaste bronnen vergelijken met toestanden uit het verleden.
- 3.4.5. 25 (ET 5.8)
Enkele actuele toestanden en gebeurtenissen relateren aan het verleden.
- 3.4.5. 30 (ET 5.8 + ET 7)
Aan de hand van eenvoudig, aan hun niveau aangepast bronnenmateriaal, aspecten van het leven van mensen vroeger reconstrueren.
- 3.4.5. 32 (ET 5.8 + ET 7)
Aan de hand van eenvoudig, aan hun niveau aangepast bronnenmateriaal verschillen en overeenkomsten aangeven tussen aspecten van het leven vroeger en nu.
- 3.4.5. 34 (ET 5.8)
Eenvoudige relaties leggen tussen geschiedkundige feiten, gebeurtenissen, toestanden, ontwikkelingen ... (zie lijst inhouden, bijlage p. 97).
- 3.4.5. 38 (ET 5.9*)
De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en toekomst, hier en elders.

Sofie Vautmans

Domein mens en maatschappij**3.1.1: ik en de anderen → zelfbewustzijn en weerbaarheid**

- 3.1.1.4 (ET 3.3*)
In concrete situaties voldoende zelfvertrouwen tonen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.
- 3.1.1. 6 (LOET SV 1.7 LOET SV 1.4)
Zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn o.m. door hulpvragen te stellen, zich te laten helpen en positieve voorstellen te doen op het niveau van het samenleven in de klas en de school.

3.1.1: ik en de groep → participatie, democratie en samenwerken + regels en afspraken + rechten en plichten

- 3.1.2. 1 (LOET SV 1.5)
Een taak binnen de groep op een verantwoordelijke wijze oppakken.
- 3.1.2. 6
Begrijpbare en uitvoerbare instructies van de leraar uitvoeren.
- 3.1.2. 7 (OD 3.10)
In concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.
- 3.1.2. 14 (OD 3.11)
Bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden.

3.1.3 Ik en de samenleving → Herinneringseducatie

- 3.1.3. 66 Empathie betonen n.a.v. historische en actuele feiten en problemen in de wereld waarbij aan mensen leed berokkend werd door menselijke gedragingen als uitbuiting, onverdraagzaamheid en oorlog.

4 Bijlagen

4.1.1 Bijlagen bij de literatuurstudie

4.1.1.1 Legende van de elfduizend maagden

Ursula van Keulen († 383) was een koningsdochter uit de 4e eeuw n.Chr. die later heilig werd verklaard. Ze is patroonheilige van de leerkrachten en schoolkinderen. Ze wordt aangeroepen tegen oorlog en voor een goed huwelijk. Haar feestdag valt op 21 oktober.

De Heilige Ursula
- Hans Memling

Ze werd door haar vader uitgehuwelijkt aan een heidense prins, Etherius genaamd. Ursula weigerde echter om met een heiden te trouwen en wilde haar maagdelijkheid bewaren. Ze verzocht om een uitstel van drie jaar. Gedurende die periode verlangde ze van haar toekomstige echtgenoot dat hij gedoopt en onderricht zou worden in het christelijke geloof. Zijzelf zou zich op het huwelijk voorbereiden door op pelgrimstocht naar Rome gaan.

Op deze pelgrimage liet Ursula zich vergezellen door de bisschoppen Pantalus en Mauritius van Sicilië, Gerasina, de koningin-weduwe van Sicilië, haar tante, haar neef en nichten en een selectief gezelschap van jonkvrouwen. Zij voeren de Noordzee over en kwamen door een zware storm terecht in de monding van de Rijn in Keulen, waar zij gastvrij onthaald werden door koningin Sigillindis.

Ursula zag echter in een droom, haar door een engel gebracht, dat zij op haar terugreis van Rome in Keulen de marteldood zou sterven. Het gezelschap reisde verder naar Bazel en vandaar af gingen ze te voet naar Rome. Ursula werd door Paus Siricius ontvangen en deze sloot zich met zijn gevolg van bisschoppen aan voor de terugreis naar Keulen.

Zoals Ursula in haar droom geopenbaard was, geschiedde: op de terugreis viel de groep in Keulen in handen van de Hunnen, die de stad inmiddels hadden ingenomen. De aanvoerder van de Hunnen begeerde Ursula maar omdat zij niet met hem wilde trouwen, werd ze samen met haar gevolg doorboord met pijlen.³⁵

³⁵ SMETS, J., HAESEVOETS, G., *Achtergrondinformatie: De sage van de eenhoorn*, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 41.

4.1.1.2 De aflaatbrief van Paus Urbanus V (1363)

Aan alle kinderen van onze heilige moeder de Kerk, die deze brief onder ogen zullen krijgen, wensden wij (2 aartsbisschoppen en 18 bisschoppen), het eeuwige heil in de Heer. De schittering van de roem van de Vader, die de wereld verlicht met haar onzeglijke klaarte, begeleidt dan immers met welwillende gunst de vrome wensen van de gelovigen, die hun hoop gesteld hebben op Zijn barmhartigheid en verhevenheid, als hun devote nederigheid geholpen wordt door de verdiensten en de gebeden der heiligen.

Daar wij wensen dat de conventskerk van de abdij van Herkenrode in het bisdom Luik en van de orde van Cîteaux, met gepaste eerbewijzen regelmatig bezocht en door christengelovigen op duurzame wijze vereerd zou worden, verlenen wij ieder van ons, door Gods barmhartigheid en steunend op het gezag van Zijn apostelen Petrus en Paulus, en mits goedkeuring van de plaatselijke bisschop, veertig dagen aflaat op de door hen opgelopen penitenties, aan hen, die berouwvol en na gebiecht te hebben, uit devotie of om er te bidden of als pelgrim de voornoemde kerk bezoeken op één of alle van de hierna genoemde tijden en feestdagen, te weten: tijdens de volledige Advent des Heren, op de feestdagen van Kerstmis, Ons-Heer-Besnijdenis, (...) O.L.V. Lichtmis, O.L.V. Ontvangenis; op de feestdagen van de H. Michael, de H. Johannes de Doper en Johannes de Evangelist, de H. Petrus en Paulus en (...); ook aan hen die er aanwezig zijn bij de missen, de metten, de vespers, de sermoenen of andere kerkelijke diensten; of aan hen die geknield drie Wees-gegroetjes opzeggen als 's avonds de klok van de kerk geluid wordt; zo ook aan hen die een helpende hand gereikt hebben voor de verlichting, de ornamenten of enig andere voor die kerk noodwendige zaak, of aan hen die goud, zilverwerk (...) aan genoemde kerk geschonken of gelegateerd hebben, (...).

Gegeven te Avignon in het jaar Onzes Heren 1363, eerste indictie, op de zesde dag van de maand april, in het eerste jaar van het pontificaat van onze Heer en Heilige Vader in Christus, Heer Urbanus, door de goddelijke voorzienigheid vijfde paus van die naam.

5 Bibliografie

5.1 Literaire bronnen

- BAERTEN, J., Het graafschap Loon (11de – 14de eeuw), Assen, Van Gorcum, 1969, p. 271.
- BEJCZY, I., Een kennismaking met de middeleeuwse wereld, Bussem, Uitgeverij Coutinho, 2004, p. 223.
- DECAT, F., Van Rijn tot Main. Het 'Duitse' verhaal van de Graven van Loon 12de – begin 13de eeuw, Het Oude Land van Loon, Jaargang 92, 2de kwartaal 2013, nr. 2, p. 111 – 112.
- DECAT, F., Lodewijk van Loon en Ada. Een Hollandse tragedie. Deel 1: Strijd om de graventroom, Het Oude Land van Loon, Jaargang 93, 1ste kwartaal 2014, nr. 1, p. 49 – 62.
- DECAT, F., Lodewijk van Loon en Ada. Een Hollandse tragedie. Deel 2: Hoe Nederland het zag, Het Oude Land van Loon, Jaargang 93, 2de kwartaal 2014, nr. 2, p. 97 – 123.
- IMPE, M., De gebouwen van de Herkenrode-Abdij, Het Oude Land van Loon, Jaargang XXXIV, 1979, p. 72.
- JASPERS, D., Elisabeth van Spalbeek en de Onze-Lieve-Vrouw van Lourdeskapel, Hasselt, Erfgoedcel Hasselt, 2005, p. 40.

- LE GOFF, J., De cultuur van middeleeuws Europa, Amsterdam, Uitgeverij Wereldbibliotheek, 2006, p. 677.
- MANGELSCHOTS, J., De geheimen van Herkenrode. s.l., 1999, p.275.
- SMETS, J., HAESEVOETS, G., Achtergrondinformatie: De sage van de eenhoorn, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, 2014, p. 54.
- SMETS, J., HAESEVOETS, G., Gidsenbundel abdijsite Herkenrode, Hasselt, belevingscentrum Herkenrode, s.d., p. 207.
- VAES, J., Hendrik van Veldeke, De geschiedenis van het graafschap Loon in een Europees perspectief, Hasselt, Stad Hasselt – Erfgoedcel, 2007, p. 9 – 19.
- SORBER, F., VAN CLEVEN, F., VAN EENHOOGHE, S., Schedelreliëken van Herkenrode, Hasselt, Erfgoedcel Hasselt, 2010, p. 40.
- VAN DER EYCKEN, M., Herkenrode 'Abdij en levend monument', Deurne, Book & Media, 2002, p. 160.
- VAN DER EYCKEN, M., CALUWAERTS, G., e.a., Monasterium Herkenrode 1, Hasselt, Stad Hasselt, Erfgoedcel, 2008, p. 370.

5.2 Digitale bronnen

- Abdissen, internet, *Het verhaal van Herkenrode*, 2015-05-05, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Geschiedenis/Geschiedenis%20eeuwen/Kroniek%20Abdissen.htm>)
- Aflaatbrief, internet, *abdijsite Herkenrode*, 2015-05-17, (<http://www.belg.be/33373/nieuws/haal-je-aflaat-in-abdijsite-herkenrode/>)
- Barbara de Rivière d'Arschot, abdis van Herkenrode. Internet, site van de gemeente Heers, 2015-05-12, (http://www.grootheers.be/html/barbara_de_riviere_d_arschot.html)
- Barokken altaar abdijkerk Herkenrode, internet, *virtuele bezoekepagina Herkenrode*, 2015-05-08, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Voorwerpen/voorwerpen/Altaar/Altaar.htm>)
- De Cisterciënzerinnen in Herkenrode. Internet, *Verhalen van Herkenrode*, 2015-05-12, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Kloosterordes/Cisterci%EBnzers.htm#herk>)
- De deugdzame vrouwen, internet, *Wikipedia*, 2015-05-08, (http://nl.wikipedia.org/wiki/De_deugdzame_vrouwen)
- De reliekenschat van Herkenrode, internet, *Erfgoedcel Hasselt*, 2015-05-08, (<http://www.erfgoedcelhasselt.be/product.php?prodid=318&catid=92&lang=NL>)
- Elisabeth van Spalbeek, internet, *Heiligennet*, 2015-05-07, (<http://www.heiligen.net/heiligen/10/19/10-19-1316-elisabeth.php>)
- Elisabeth van Spalbeek, internet, *Het verhaal van Herkenrode*, 2015-05-07, (<http://users.skynet.be/fa018819/deelpagina/Legenden%20en%20verhalen/Elisabeth%20van%20Herkenrode.htm>)
- Elisabeth van Spalbeek, internet, *Wikipedia*, 2015-05-07, (http://nl.wikipedia.org/wiki/Elisabeth_van_Spalbeek)
- Graafschap Loon, internet, *Wikipedia*, 2015-04-05, (http://nl.wikipedia.org/wiki/Graafschap_Loon)
- Grafmonumenten van abdissen, internet, *Roosenboom en streekgeschiedenis*, 2015-05-08, (<http://roosenboom.jouwweb.be/herkenrode>)

- Herkenrode: Bronnenwijzer voor het leven in en rond de abdij (12de – 20ste eeuw), documentatiecentrum Herkenrode, internet, *Abdijsite Herkenrode*, 2015-05-07, (http://www.abdijsiteherkenrode.be/website/abdijsite-herkenrode/assets/files/tmp/Bronnenwijzer_Herkenrode.pdf)
- Lijst van graven van Loon, internet, *Wikipedia*, 2015-04-05, (http://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_graven_van_Loon)
- Opgedragen Leen, internet, *Wikipedia*, 2015-04-05, (http://nl.wikipedia.org/wiki/Opgedragen_leen)
- PAERMENTIER DE, E., De relatie vrouw-ruimte in religieuze en caritatieve instellingen te Gent in de veertiende en vijftiende eeuw. Een onderzoek naar verschillende aspecten van de geografisch-stedelijke, architecturale, sociale en rituele ruimte bij een twintigtal instellingen. Internet, 2015-05-13, (http://www.thesis.net/caritatieve/car_inst_deel_I_hfst_2.htm)
- Refugehuizen Herkenrode, internet, *Het verhaal van Herkenrode*, 2015-05-12, (<http://users.skynet.be/abdijherkenrode/deelpagina/Gebouwen/Refugehuizen/Refugehuizen.htm>)
- Stigmata (religie), internet, *Wikipedia*, 2015-05-07, ([http://nl.wikipedia.org/wiki/Stigmata_\(religie\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Stigmata_(religie)))
- Vagevuur, internet, *katholiek forum*, 2015 -05-16, (http://www.katholiekforum.be/index.php?option=com_content&view=article&id=683%3Ahet-vagevuur-en-de-factor-tijd&catid=42%3Athematische-beschouwingen&Itemid=86&lang=nl)

5.3 Lezing

- VAES, J., De graven van Loon, Hasselt, Dinac, 10 februari 2015.

6 Conclusie

Aan het begin van deze bachelorproef zat ik, als toekomstig leerkracht secundair onderwijs, een beetje met de handen in het haar. Dit kwam omdat ik rekening moest houden met het belangrijke gegeven dat de leerlingen van een 1ste graad lager onderwijs nog volop bezig zijn om het lezen onder de knie te krijgen.

Ik moest er echter vanuit gaan dat de leerlingen helemaal nog niet konden lezen, aangezien de belevingsactiviteit ook in het eerste semester van het eerste leerjaar moest kunnen doorgaan. Door heel goed na te denken en me in te lezen en vooral in te leven in de wereld van deze erg jonge kinderen, begonnen er bij mij langzaam enkele ideeën naar boven te borrelen.

Eens ik op het juiste pad zat, voelde ik ook echt dat ik vertrokken was, dat ik wist hoe ik deze opdracht aan zou pakken. Het was een zeer speciale en boeiende ervaring waarbij ik heel wat talenten en interesses bij mezelf ontdekte waarvan ik niet wist dat ik ze had.

Omdat ik met heel veel zorg dit project heb uitgewerkt, zou ik het heel graag eens willen testen met een echte klas. Onderhandelingen hierover zijn momenteel in volle ontwikkeling en naar alle waarschijnlijkheid zal ik in juni 2015 de mogelijkheid hebben om te kijken hoe een klas van het 2de leerjaar met het educatief pakket te Herkenrode zal omgaan. Jammer genoeg zal het op dat moment te laat zijn om de bevindingen van de testklas in deze conclusie neer te schrijven.